

Videregående opplæring i bedrift / lærlingeordningen

Rogaland Fylkeskommune, 2020

INNHOOLD

Oppdraget.....	3
Sammendrag	4
Fylkesrådmannens kommentar	9
1 Innledning.....	11
1.1 Bakgrunn.....	11
1.2 Revisjonskriterier	11
1.3 Avgrensning	11
1.4 Metode.....	11
1.5 Begreper	13
2 Fakta og vurderinger	16
2.1 Organisering og statistikk	16
2.2 Hvordan ivaretar fylkeskommunen sitt ansvar for godkjenning, veiledning og oppfølging av lærebedrifter	21
2.3 Hvordan forbereder fylkeskommunen elevene i yrkesfag på de krav og forventninger som møter dem i læretiden?.....	30
2.4 Hvordan fungerer fylkeskommunens oppfølging overfor lærlinger som opplever spesielle utfordringer i læretiden?...	41
2.5 Heving av lærekontrakter	51
2.6 Hvordan fungerer fylkeskommunens samspill med andre instanser for å øke gjennomføringsgraden?.....	59
Vedlegg	64

OPPDRAGET

<p>Bestilling</p> <p>Kontrollutvalget i Rogaland fylkeskommune bestilte i møtet 23.05.19 en forvaltningsrevisjon om videregående opplæring i bedrift/lærlingeordningen.</p>	<p>Problemstillinger</p> <ul style="list-style-type: none">• Hvordan forbereder fylkeskommunen elevene i yrkesfag på de krav og forventninger som møter dem i læretiden?• Hvordan fungerer fylkeskommunens oppfølging overfor lærlinger som opplever spesielle utfordringer i læretiden?• Hvordan ivaretar fylkeskommunen sitt ansvar ved heving av lærekontrakten?• Hvordan ivaretar fylkeskommunen sitt ansvar for godkjenning, veiledning og oppfølging av lærebedrifter?• Hvordan fungerer fylkeskommunens samspill med andre instanser for å øke gjennomføringsgraden?
<p>Formål</p> <p>Prosjektet skal vurdere hvordan Rogaland fylkeskommune legger til rette for at flest mulig lærlinger skal fullføre opplæringen i bedrift.</p>	

Prosjektleder for dette prosjektet har vært forvaltningsrevisor Elin Fagerheim Bjerke. Rapporten er kvalitetssikret av forvaltningsrevisor Frode Gøthesen og gjennomgått av fagleder for forvaltningsrevisjon Christian Jerejian Friestad, oppdragsleder Øyvind Bjørnsson Anda og revisjonsdirektør Rune Haukaas.

SAMMENDRAG

Hovedbudskap:

- Etter tre år har 82,7 prosent av lærlingene som startet i lære i Rogaland i 2016, fullført et fagbrev. Dette er en positiv økning og på landsbasis er Rogaland på en femte plass¹ når det gjelder fullførte fagbrev innen tre år.
- 85 prosent av lærlingene trives på arbeidsplassen.
- Fylkeskommunen har et mangelfullt system for å sikre og vurdere at kravene i opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven som gjelder lærlinger blir fulgt. Dette gjelder blant annet at fylkeskommunen ikke har en rutine for oppfølging av lærebedrifter og en rutine og praksis for oppfølging av påviste avvik.
- Sammenlignet med oppfølgingen av opplæringskontor og kommuner, blir selvstendige lærebedrifter i større grad overlatt til seg selv. Her kan oppfølgingen styrkes for å skape like vilkår for lærlingene og lærebedriftene, men dette må ses i sammenheng med tilgjengelige ressurser.
- Fylkeskommunen kan i større grad kan informere og forberede lærlinger på krav i arbeidslivet og deres rettigheter og plikter.

Hvordan ivaretar fylkeskommunen sitt ansvar for godkjenning, veiledning og oppfølging av lærebedrifter?

Fylkeskommunen har rutiner for godkjenning av lærebedrifter og endring/tap av godkjenning som lærebedrift, men gjennomgangen vår viser at det er behov for enkelte justeringer av rutinene.

Fylkeskommunen mangler en dokumentert rutine for oppfølging av lærebedrifter og for oppfølging av påviste avvik.

I 2019 var det to selvstendige lærebedrifter som ikke svarte på den årlige rapporteringen, og det var flere lærebedrifter og medlemsbedrifter som svarte nei på spørsmål som omhandlet lovpålagte krav. Fylkeskommunen har ikke fulgt opp disse avvikene. Fylkeskommunen har heller ikke praksis med å frata lærebedrifter som ikke oppfyller kravene godkjenningen.

Fylkeskommunen svarer på henvendelser fra lærebedrifter og veileder lærebedriftene ved behov. Det gjennomføres dialogmøter med opplæringskontor og kommuner, men det gjennomføres i liten grad dialogmøter med selvstendige lærebedrifter. Så lenge fylkeskommunen ikke har kapasitet til å gjennomføre dialogmøter med alle lærebedrifter, anbefaler revisjonen seksjon fag- og yrkesopplæring å foreta en prioritering av dialogmøter basert på en risikovurdering av lærebedrift eller bransje.

Seksjonen bør i større grad informere lærebedrifter om de muligheter som finnes for bistand til oppfølging. Dette gjelder særlig de selvstendige lærebedriftene hvor både lærling og lærebedrift kan bli stående alene med eventuelle utfordringer.

¹ Av 19 fylker i 2019.

Hvordan forbereder fylkeskommunen elevene i yrkesfag på de krav og forventninger som møter dem i læretiden?

Forberedelsen til læretiden skjer i stor grad gjennom programfagene, herunder Yrkesfaglig fordypning. Skolene har organisert faget Yrkesfaglig fordypning ulikt, og omfanget av praksis varierer betydelig. Skolene skal utarbeide lokale læreplaner i faget, men våre stikkprøver avdekket at dette ikke alltid foreligger.

Både resultatene fra lærebedriftsundersøkelsen og intervjuer viser at ikke alle lærlinger er like godt forberedt eller har like god forståelse for hvilke krav arbeidslivet stiller. Elev- og lærlingombudet informerer noe om rettigheter, og fylkeskommunen sendte tidligere ut en informasjonsbrosjyre vedlagt lærekontraktene. Da fylkeskommunen i 2019 begynte å sende ut lærekontraktene elektronisk, har denne informasjonen ikke lenger blitt gitt til lærlingene.

Blant de intervjuede er det få lærlinger som kjente til at de kan kontakte fylkeskommunen ved utfordringer i læreforholdet, noe som kan føre til at lærlinger særlig i selvstendige lærebedrifter blir stående alene.

Hvordan fungerer fylkeskommunens oppfølging overfor lærlinger som opplever spesielle utfordringer i læretiden?

Resultatene i lærlingeundersøkelsen for 2019 viser at 85 prosent av lærlingene trives på arbeidsplassen og 79 prosent er fornøyde med opplæringen de får. Selv om det går bra i de fleste læreforhold, er det noen lærlinger i lærlingeundersøkelsen som svarer at de ikke trives, opplever mobbing eller uønsket seksuell oppmerksomhet, eller ikke er fornøyde med opplæringen de får. Noen lærlinger velger å ikke fortelle til noen at de blir mobbet eller opplever/har opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet², og kan bli stående alene i en vanskelig situasjon. Lærlingene har et elev- og lærlingombud som de kan kontakte og som kan bistå lærlinger i saker om blant annet gjelder arbeidsmiljøet, men ikke alle lærlinger revisjonen har intervjuet er kjent med dette. Fagleder i fylkeskommunen oppgir at det på nasjonalt nivå arbeides med å gjøre endringer i lærlingeundersøkelsen, slik at lærlinger som svarer at de blir mobbet eller utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet, får oppgitt kontaktinformasjon til elev- og lærlingombudet.

Elev- og lærlingombudet opplever utfordringer med å bistå lærlinger siden kapittel 9 A i opplæringsloven som omhandler elevens skolemiljø, ikke gjelder for lærlinger. Utfordringene gjelder spesielt for lærlinger som arbeider i selvstendige lærebedrifter, som ikke har et opplæringskontor de kan kontakte. En av pliktene for å få godkjenning som lærebedrift er at lærebedriften skal forsøke å skape et godt arbeidsmiljø. Dersom en lærebedrift ikke følger opp at en lærling blir mobbet, har fylkeskommunen en mulighet til å vurdere godkjenningen som lærebedrift.

Flere av lærlingene er ikke kjent med hva læreplanen sier at de skal lære, og en del lærlinger mener at det ikke er samsvar mellom det de skal lære og det de faktisk lærer. Det er bekymringsfullt at kun omtrent halvparten av lærebedriftene svarer entydig ja på spørsmålet om den interne planen for opplæringen blir fulgt. Resultatene er spesielt lave i tømmerfaget.

² Lærlingeundersøkelsen 2019

Seksjon fag- og yrkesopplæring samarbeider med PPT, oppfølgingstjenesten og elev- og lærlingombudet om oppfølging av lærlinger som har utfordringer i læreforholdet. Det er positivt at fylkeskommunen nylig har utarbeidet en intern rutine for oppfølging av lærlinger. Fylkeskommunen ønsker å bli involvert tidlig dersom lærlingen har utfordringer i læreforholdet, men opplever at noen lærebedrifter involverer dem sent. En del lærebedrifter gjør mye for å følge opp enkelte lærlinger, men det kan i noen tilfeller være et dilemma for når og i hvilken utstrekning fylkeskommunen bør involveres. Fylkeskommunen ønsker å bli involvert på et tidlig tidspunkt for å bidra til å få flest mulig lærlinger fullfører et fagbrev og ivareta lærlingenes rettigheter, mens lærebedriftene i større grad kan være opptatt av lærlingenes plikter i arbeidslivet og lærlingenes egnethet til yrke.

Når fylket involveres opplever enkelte lærebedrifter at fylkeskommunen ønsker at de starter på nytt i saker som har pågått over tid, og revisjonen ser i noen saker at utfordringer kan pågå over tid før det eventuelt går mot en heving av læreforholdet.

Hvordan ivaretar fylkeskommunen sitt ansvar ved heving av lærekontrakten?

Selv om det er en økning i lærekontrakter som heves, må økningen ses i sammenheng med at det de siste årene er inngått flere lærekontrakter. Fra 2017/2018 til skoleåret 2019/2020 har antall lærlinger økt med 11,7 prosent. Fra 2017 til 2019 har økningen i hevinger av lærekontrakter vært på 9,3 prosent³. De vanligste årsakene til heving oppgis å være feilvalg og personlige forhold. De fleste hevinger skjer i løpet av de seks første månedene av læretiden.

De aller fleste hevingssakene er heving ved enighet. Heving ved enighet krever ikke samtykke fra fylkeskommunen, men seksjon fag- og yrkesopplæring har som praksis å kontakte lærlingen for å avklare at hevingen er frivillig og sende ut et hevingsbrev. Gjennomgangen vår viser at fylkeskommunen forsøkte å kontakte lærlingen i ni av de ti sakene revisjonen så på, men i tre av saken lykkes det ikke fylkeskommunen å få kontakt.

Hevinger ved uenighet blir lagt frem for fylkeskommunen, og gjennomgangen viser at både lærebedrift og lærling blir hørt. Yrkesopplæringsnemnda⁴ avviste i 2018 en av sakene, og revisjonen kan ikke se at dette er noe Yrkesopplæringsnemnda har anledning til.

Sivilombudsmannen har tidligere uttalt⁵ at dersom en lærling eller lærekandidat kommer tilbake etter en tilsynelatende enighetsheving og hevder at det var et urimelig press fra bedriften, skal fylkeskommunen behandle dette som en klagesak. I dag blir disse sakene behandlet som heving ved uenighet og lagt frem for Yrkesopplæringsnemnda.

Fylkeskommunens forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til læreplass er ikke justert i tråd med endring i opplæringsloven fra 2018 som omhandler at lærlinger som frivillig hever lærekontrakten ikke mister retten til videregående opplæring.

³ Tallene er ikke direkte sammenlignbare da antall lærlinger her er per 01.10.xx, og antall hevinger er oppgitt per år, men det gir likevel en god indikasjon på utviklingen.

⁴ Det er delegert til Yrkesopplæringsnemnda å behandle hevingssaker ved uenighet.

⁵ Årsmelding for 2006. Dokument nr. 4 (2003-2004). Sivilombudsmannen

Hvordan fungerer fylkeskommunens samspill med andre instanser for å øke gjennomføringsgraden?

Ca. 82,7 prosent av lærlingene som startet i lære i 2016, fullførte et fagbrev i løpet av tre år. De tre siste skoleårene har mellom 6,8 og 8 prosent av lærlingene strøket på fagprøven. Revisjonen vil anta at lærlinger som ikke får den opplæringen de har krav på, har økt risiko for å stryke på fagprøven. Noen lærlinger sliter med sykdom, faglige utfordringer eller andre problemer som kan gjøre læretiden utfordrende. Vår gjennomgang viser at over en femtedel av lærlingene er i tvil om de har valgt riktig. For noen av disse kan dette handle om at de ikke har hatt gode nok karakterer til å komme inn på ønsket lærefag på Vg2.

Det er et komplekst bilde å øke gjennomstrømningen av lærlinger, og dette handler både om lærlingen selv, skolens forberedelse av lærlingen, lærebedriftens oppfølging av lærlingen, fylkeskommunens ansvar og oppfølging av lærebedriftene og samarbeidet mellom partene.

Samarbeidet internt mellom seksjon fag og yrkesopplæring, PPT, Oppfølgingstjenesten og elev- og lærlingombudet anses tilfredsstillende. Selv om samarbeidet mellom fylkeskommunen og mange lærebedrifter er god, er likevel enkelte lærebedrifter ikke like fornøyde med samarbeidet. Det kan være et dilemma at fylkeskommunen er opptatt av å få flest mulig lærlinger til å fullføre et fagbrev, mens lærebedriftene i større grad er opptatt av lærlingenes plikter i arbeidslivet og lærlingenes egnethet til yrke. Noen lærebedrifter følger ikke opp pliktene de har som lærebedrift, noe som blant annet fremkommer i den årlige rapporteringen fra lærebedrifter som leveres til fylkeskommunen.

Rogaland Revisjon anbefaler fylkeskommunen å:

- Fortsette arbeidet med å utarbeide et forsvarlig system som sikrer og vurderer at kravene i opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven som gjelder lærlinger blir fulgt, herunder å utarbeide en rutine for oppfølging av lærebedrifter og en rutine og en praksis som sørger for at avvik som oppdages blir korrigert.
- Forbedre oppfølgingen av selvstendige lærebedrifter og vurdere å foreta en prioritering av dialogmøter basert på en risikovurdering av lærebedrift eller bransje.
- Sikre at det blir utarbeidet lokale læreplaner for faget Yrkesfaglig fordypning og vurdere å legge inn mål som omhandler lærlingenes/arbeidstakers rettigheter og plikter som arbeidstaker.
- Sikre at det iverksettes tiltak for de utdanningsprogram og skoler som skårer lavt i lærlingeundersøkelsen på indikatorene
 - «faglig forberedelse»
 - «forståelse for arbeidslivet».
- Øke fokus på at lærebedriftene og medlemsbedrifter i et opplæringskontor gir opplæring i tråd med læreplan og intern opplæringsplan.
- Gi bedre informasjon til lærebedriftene om hvilke muligheter fylkeskommunen har til å hjelpe lærebedrifter med oppfølgingen av lærlinger.

- Bedre informasjonen til lærlingene slik at de er kjent med hvem de kan kontakte i fylkeskommunen dersom de har utfordringer i læreforholdet.
- Vurdere tiltak i overgangen mellom Vg2 og lære plass for lærlinger som kan ha høyere risiko for frafall.
- Endre fylkeskommunens «forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til lære plass», slik at den er i overensstemmelse med opplæringsloven⁶.

⁶ Opplæringsloven ble justert i 2018, og lærlinger som frivillig hever lærekontrakten mister ikke lenger retten til videregående opplæring. Fylkeskommunens inntaksforskrift er ikke i overensstemmelse med opplæringsloven på dette punktet.

FYLKESRÅDMANNENS KOMMENTAR

Fylkesrådmannens kommentar mottatt 25.09.20

Rogaland Revisjon skriver i sin rapport at fylkeskommunen har et mangelfullt system for å sikre og vurdere at kravene i opplæringsloven som gjelder lærlinger blir fulgt. Det vises til at fylkeskommunen ikke har en rutine for oppfølging av lærebedrifter, spesielt selvstendige lærebedrifter. Fylkesrådmannen er klar over at fylkeskommunen ikke har lykkes med å følge opp samtlige selvstendige lærebedrifter, på systemnivå. Samtidig ønsker fylkesrådmannen å påpeke at fylkeskommunen har rutiner og praksis for å følge opp selvstendige lærebedrifter. Eksempler på slik oppfølging er dialogmøter med utvalgte selvstendige lærebedrifter, og oppfølging av lærebedrifter når administrasjonen blir kontaktet for bistand. Fylkesrådmannen er gjort oppmerksom på at overnevnte rutiner ikke kommer tydelig frem i kvalitetssystemet til fylkeskommunen. Det ønsker fylkesrådmannen å gjøre noe med.

Rogaland Revisjon anbefaler fylkeskommunen «... å foreta en prioritering av dialogmøter (med selvstendige lærebedrifter) basert på en risikovurdering av lærebedrift eller bransje». Denne anbefalingen støtter fylkesrådmannen seg til, og det er en klar ambisjon fra fylkeskommunens side å legge til rette for flere dialogmøter med selvstendige lærebedrifter, enn det som har vært tilfelle hittil. Fylkesrådmannen vil be administrasjonen om å få på plass en gjennomføringsplan som definerer et realistisk måltall for 2021, for å sikre at flest mulig selvstendige lærebedrifter får systematisk oppfølging fra fylkeskommunen. En slik gjennomføringsplan, sammen med en prosedyre for oppfølging av lærebedrifter, vil bli et viktig supplement til fylkeskommunens kvalitetssystem.

I rapporten vises det videre til at fylkeskommunen har et mangelfullt system for oppfølging av påviste avvik, herunder vilkår for godkjenning som lærebedrift og lærebedriftenes plikter (regulert i lov og forskrift). Fylkeskommunen har oppfølgingsrutiner ved påviste avvik, slik fylkesrådmannen vurderer det. Eksempler er oppfølging av varsel/ bekymringsmeldinger fra prøvenemnder, lærlinger, lære kandidater og foresatte, ved mistanke om brudd på lov- og regelverk eller andre forhold hos lærebedrift. Dette gjelder også dersom det avdekkes avvik i lærebedrifters besvarelse i «Årlig rapportering», som er en lovpålagt undersøkelse for lærebedrifter. Overnevnte rutiner kommer ikke tydelig frem av fylkeskommunens kvalitetssystem. Fylkesrådmannen mener at fylkeskommunens oppfølgingsrutiner på området kan forbedres og systemiseres, i større grad enn det som er tilfelle i dag. Det er derfor viktig at dette arbeidet blir forankret i kvalitetssystemet til fylkeskommunen.

Revisjonsrapporten viser til at mange lærlinger ikke er kjent med at de kan kontakte fylkeskommunen ved utfordringer i læreforholdet, og at «... dette kan føre til lærlinger i særlig selvstendige lærebedrifter blir stående alene». Fylkesrådmannen fremhever viktigheten av at fylkeskommunen lar seg til kjenne, spesielt for lærlinger og lære kandidater i denne sammenheng. Fylkesrådmannen vil be administrasjonen om sikre at god informasjon når lærlingene og lære kandidater, slik at de som opplever utfordringer i læreforholdet trygt kan kontakte fylkeskommunen for bistand. Samtidig skal terskelen for å ta kontakt med fylkeskommunen være lav.

Revisjonsrapporten viser videre til at: *«Lærebedriftene har behov for informasjon om hvilke muligheter fylkeskommunen har til å hjelpe lærebedrifter med oppfølging av lærlinger»*. Fylkesrådmannen gjør oppmerksom på at administrasjonen har ferdigstilt en prosedyre for oppfølging av læreforhold, som beskriver samarbeidsrutiner mellom Seksjon for fag- og yrkesopplæring, Pedagogisk psykologisk tjeneste og Oppfølgingstjenesten. I Prosedyren skisseres tiltak som kan iverksettes for å forebygge frafall i videregående opplæring/ opplæring i bedrift. Administrasjonen skal lage en egen veileder for opplæringskontor og lærebedrifter. Hensikten er å informere om hvilke tiltak som kan iverksettes, og hvilke samarbeidsrutiner som kan sikre god oppfølging når det oppstår utfordringer i læreforhold. Fylkesrådmannen mener at et fortsatt godt samarbeid mellom opplæringskontorene, lærebedriftene og fylkeskommunen er en forutsetning for å styrke dette arbeidet.

Rogaland revisjon mener at fylkeskommunen *«... i større grad kan informere og forberede lærlinger på krav i arbeidslivet og deres rettigheter og plikter»*. Fylkesrådmannen er kjent med at overgangen fra Vg2 til Vg3 i lære er vanskelig for mange lærlinger og lære kandidater. Et av flere tiltak som fylkeskommunen har iverksatt er Helhetlig fag- og yrkesopplæring (HFY). HFY er en arena for informasjon, dialog, felles forståelse og felles ansvar for et helhetlig 4-årig utdanningsløp. Her samarbeider skole, opplæringskontor, bedrifter og prøvenemnder innenfor hvert av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, med målsetting om i størst mulig grad sikre overgangen mellom opplæring i skole og bedrift. I tillegg skal HFY medvirke til å gi elevene økt læringsutbytte gjennom et forsterket samarbeid mellom skole og bedrift, mellom lærer og instruktør. Elev- og lærlingeombudet i Rogaland besøker videregående skoler årlig, sammen med representant fra LO. Her blir elever orientert om hva som venter på dem når de skal ut i lære.

Fylkeskommunen har igangsatt flere gode tiltak for å informere og forberede lærlinger på krav i arbeidslivet, slik fylkesrådmannen vurderer det. Samtidig skal fylkeskommunen fortsatt ha søkelys på å sikre at god informasjon når elevene, slik at de er best mulig rustet til å imøtekomme de kravene som stilles til dem i arbeidslivet.

Rogaland Revisjon anbefaler fylkeskommunen å *«sikre at det blir utarbeidet lokale læreplaner for faget Yrkesfaglig fordypning og vurdere å legge inn mål som omhandler lærlingens/arbeidstakers rettigheter og plikter som arbeidstaker»*. Det nye læreplanverket kan tolkes dithen at det er stor sannsynlighet for at også ny forskrift vil inneholde et krav om utarbeidelse av lokale læreplaner. Når ny forskrift er endelig fastsatt vil rutiner for utforming av lokale læreplaner utarbeides, dersom nåværende krav videreføres.

Oppsummert mener fylkesrådmannen det er viktig at fylkeskommunens rutiner og praksis, for oppfølging av lærebedrifter, læreforhold og påviste avvik, forankres i fylkeskommunens kvalitetssystem. Samtidig er det viktig at rutinene kontinuerlig evalueres og videreutvikles, i tråd med gjeldende lov- og regelverk. Gjennom et godt kvalitetssystem, og fortsatt godt samarbeid med opplæringskontor og lærebedrifter, skal det jobbes aktivt med å opprettholde og styrke kvaliteten i fagopplæringen i Rogaland.

Fylkesrådmannen tar Rogaland Revisjon sin rapport til etterretning.

1 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN

Ungdom som har fullført grunnskolen har ifølge opplæringsloven § 3-1 rett til tre års heltids videregående opplæring. De kan enten søke seg inn på studiespesialisering eller yrkesfag.

Elever som går på yrkesfag, kan etter de to første årene (Vg1 og Vg2) enten søke om å ta påbygg Vg3 som gir generell studiekompetanse eller søke om læreplass som leder til fagbrev. For de fleste lærefag er læretiden to år i en bedrift. Lærlingen inngår en lærekontrakt som binder lærlingen til bedriften i læretiden eller til et opplæringskontor hvor flere bedrifter er medlemmer. For elever som kan ha vanskeligheter med å fullføre et fagbrev, kan det inngås opplæringskontrakt. Denne opplæringen leder frem til en kompetanseprøve og lærekandidaten får et kompetansebevis.

1.2 REVISJONSKRITERIER

Revisjonskriterier er elementer som inneholder krav eller forventninger, og er brukt til å vurdere funn i gjennomførte undersøkelser. Kriteriene er begrunnet i, eller utledet av, autoritative kilder innenfor det reviderte området. I dette prosjektet er følgende kilder lagt til grunn for utvikling av revisjonskriterier:

- Opplæringsloven
- Forskrift til opplæringsloven
- Forskrift til yrkesfaglig fordypning
- Fylkeskommunens rutine: «Heving av lærekontrakt – opplæringskontrakt ved enighet»
- Fylkeskommunens rutine: «Heving av lærekontrakt – opplæringskontrakt ved uenighet»

Revisjonskriteriene til de enkelte problemstillingene er beskrevet i kapittel 2.

1.3 AVGRENSNING

For problemstilling nr. 5 «Hvordan fungerer fylkeskommunens samspill med andre instanser for å øke gjennomføringsgraden?» har vi sett på hvordan fylkeskommunens samarbeid er internt og eksternt. Internt er det avgrenset til å gjelde samarbeidet mellom seksjon fag- og yrkesopplæring, PPT, opplæringstjenesten og elev- og lærlingombudet. Eksternt er det avgrenset til å gjelde samarbeidet mellom seksjon fag- og yrkesopplæring, lærebedrifter og NAV.

1.4 METODE

Utvalg av lærefag, opplæringskontor, lærebedrifter og lærlinger

Da kvalitets- og kontrollutvalget i fylkeskommunen vedtok denne forvaltningsrevisjonen, ønsket de at brukerperspektivet skulle belyses. I tillegg til å se på resultater i fra lærlingeundersøkelsen og lærebedriftsundersøkelsen, har revisjon valgt ut fire lærefag som vi har gått dypere inn i. Vi la til grunn at det måtte være lærefag som hadde minst ti lærlinger.

Før det ble foretatt et utvalg av lærefag, ble resultatene fra lærlingeundersøkelsen for 2018 og 2019 gjennomgått for de enkelte utdanningsprogram. På dette tidspunktet hadde revisjonen ikke tilgang til resultater for lærlingeundersøkelsen på lærefagnivå. Lærlingeundersøkelsen for 2019 viste at på flere områder⁷ var resultatene for restaurant- og matfag lavere enn gjennomsnittet, og på noen områder⁸ var også resultatene for bygg- og anleggsvag noe lave. Det ble derfor valgt å fokusere nærmere på ett tilfeldig lærefag innenfor hvert av disse utdanningsprogrammene. Valget falt på tømmerfaget og kokkfaget.

Helse- og oppvekstfag hadde jevnt over gode skår i lærlingeundersøkelsen for 2019, og revisjonen valgte å fokusere på barne- og ungdomsarbeiderfaget. Vi ønsket også å fokusere på et lærefag med en del selvstendige lærebedrifter. Gjennom intervjuer fikk vi oppgitt at det særlig innen frisørfaget er flere selvstendige lærebedrifter⁹. Frisørfaget ble derfor valgt.

Da vi skulle velge hvilke opplæringskontor som vi skulle intervjuer, satte vi som krav at opplæringskontoret måtte ha minimum seks lærlinger innenfor det valgte lærefaget. Valget ble:

- Okbu som er opplæringskontor for private barnehager og private skoler
- Opplæringskontor for frisørfagene Sør-Rogaland
- Byggopp som er opplæringskontor med tilknytning til Entreprenørforeningen – bygg og anlegg
- Lærlingkompaniet som er opplæringskontor for kokkfaget, servitørfaget og resepsjonsfaget

Vi ønsket også å intervjuer én kommune som har mange lærlinger og én kommune som har noe færre lærlinger. Valget falt på Tysvær kommune i nordfylket og Sandnes kommune i sørfylket. Begge har lærlinger innen barne- og ungdomsarbeiderfaget. Vi har også intervjuet tre selvstendige lærebedrifter.

Vi fikk tilsendt en liste over alle lærlinger og valgte tilfeldig ut lærlinger innen tømmerfag, kokkfag, frisørfaget og barne- og ungdomsarbeiderfag. Det ble sendt SMS til 32 lærlinger, men få av lærlingene svarte på henvendelsen. Revisjonen valgte å ringe opp alle lærlingene på kveldstid, og lærlingene ble ringt opp én eller to ganger. Revisjonen fikk kontakt med 16 lærlinger som ble intervjuet på telefon. Vi intervjuet seks lærlinger innen barne- og ungdomsarbeiderfaget, fire lærlinger innen kokkfaget, tre lærlinger fra tømmerfaget og tre fra frisørfaget. Lærlingene ble lovet anonymitet. Utvalget av lærlinger er for få til at de er representative for alle lærlinger i Rogaland, men kan likevel gi et bilde av noen av de opplevelser som enkelte lærlinger har i løpet av skoletiden og læretiden.

Intervjuer av ansatte/ledere i fylkeskommunen

Seksjon for fag- og yrkesopplæring i fylkeskommunen har ansvar for lærlinger. Seksjonen er inndelt i tre fagområder og en driftsgruppe¹⁰ for Haugesund. Revisjonen valgte å intervjuer utvalgte ansatte/ledere i fra alle fagområdene, totalt ni ansatte/ledere. Det ble i tillegg

⁷ For eksempel på spørsmål knyttet til YFF, opplæringen, trivsel og planlegging av arbeidet.

⁸ For eksempel spørsmål knyttet til undervisning i yrkesfag, kjennskap til læreplanen og planlegging av arbeidet.

⁹ Spesielt i nord-fylket.

¹⁰ Faggruppe 4

gjennomført intervjuer av én representant fra pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) én fra oppfølgingstjenesten (OT) og elev- og lærlingombudet.

Gjennomgang av dokumentasjon

Én av problemstillingene er: «Hvordan fungerer fylkeskommunens oppfølging overfor lærlinger som opplever spesielle utfordringer i læretiden?». Dersom fylkeskommunen er involvert i en lærlingesak, blir dokumentasjon som for eksempel epost og møtereferat arkivert.

Fylkeskommunen har ikke en egen oversikt over lærlinger som har hatt utfordringer i læreforholdet. For å finne aktuelle saker sendte en av faglederne ut en epost til alle saksbehandlere/rådgiverne og ba om å få oversikt over saker de hadde vært involvert i dette skoleåret. Revisjonen mottok en liste på 21 lærlinger, og ut fra denne valgte vi ut fem tilfeldige lærlingesaker, uavhengig av lærefag, hvor vi gjennomgikk skriftlig dokumentasjon. Listen vi fikk fra fylkeskommunen er nok ikke fullstendig.

Revisjonen har også gjennomgått dokumentasjon i forbindelse med et utvalg lærekontrakter som ble hevet i mai i år og hevingssaker (heving ved uenighet) som har vært behandlet i yrkesutvalget i perioden 2018 til mai 2020. Flere av disse sakene skildrer utfordringer i læreforholdet.

Statistikk

Lærlingeundersøkelsen, som utarbeides av Utdanningsdirektoratet, sendes til lærlinger som har vært i lære i mer enn 11 måneder per 1. oktober det aktuelle skoleåret. I 2019 var svarprosenten på lærlingeundersøkelsen 56 prosent og i 2018 på 55 prosent. Lærlingeundersøkelsen ble lagt om for skoleåret 2018/2019, noe som gjør at resultatene fra tidligere år ikke er direkte sammenlignbare med resultatene fra de to siste skoleårene. Vi har derfor konsentrert oss om resultatene for de to siste årene. I lærlingeundersøkelsen er utdanningsprogrammet helse- og oppvekst betegnet som helse- og sosialfag. Revisjonen har beholdt helse- og sosialfag i tabeller og figurer, men bruker helse- og oppvekstfag ellers i rapporten.

Utdanningsdirektoratet gjennomfører også en årlig spørreundersøkelse for lærebedrifter. Undersøkelsen gjennomføres i løpet av 15. oktober til 20. desember. Lærebedriftsundersøkelsen omhandler spørsmål om lærings- og arbeidsmiljøet i bedriften. Opplæringskontorene får tilsendt én undersøkelse per medlemsbedrift og skal videresende undersøkelsen til sine medlemsbedrifter ved å legge inn epostadresser til medlemsbedriftene i bestillingsportalen og sende undersøkelsen til disse. I svarene i lærebedriftsundersøkelsen refererer lærebedrift både til selvstendige lærebedrifter, opplæringskontor og medlemsbedrifter. I 2019 var svarprosenten på lærebedriftsundersøkelsen 44 prosent og i 2018 62 prosent. Opplæringskontorene kan følge med på hvilke lærebedrifter som har svart og sende purringer.

Opplæringskontor og selvstendige lærebedrifter skal i tillegg rapportere årlig til fylkeskommunen. Dette omtales nærmere i kapittel 2.2.4.

1.5 BEGREPER

Lærling: En elev som etter opplæringsloven har skrevet en lærekontrakt med sikte på fagprøve eller svenneprøve i fag som har læretid.

Lærekandidat¹¹: En elev som har tegnet en opplæringskontrakt med en lærebedrift med sikte på å få et kompetansebevis. Tilbudet er for elever som vet det kan bli vanskelig å fullføre et fag- eller svennebrev, og som får opplæring innenfor en avgrenset del av læreplanen.

Lærebedrift: En bedrift som er godkjent for å ta inn lærlinger. Både private bedrifter, offentlige virksomheter, opplæringskontor eller opplæringsring kan godkjennes som lærebedrift. (opplæringsloven § 4-3)

Opplæringskontor: Et organ for bedrifter som samarbeider om opplæring for lærlinger, praksisbrevkandidater og/eller lærekandidater. Lærekontrakt eller opplæringskontrakt blir tegnet mellom lærlingen, praksisbrevkandidaten eller lærekandidaten og opplæringskontoret. (forskrift til opplæringsloven § 11-2)

Medlemsbedrift: En bedrift som er innmeldt i et opplæringskontor.

Yrkesopplæringsnemnd: Fylkeskommunen skal oppnevne en yrkesopplæringsnemnd som skal bestå av medlemmer fra partene i arbeidslivet og en representant fra elever/lærlinger/praksisbrevkandidater eller lærekandidater. Yrkesopplæringsnemnda har blant annet ansvar for å arbeide for å heve kvaliteten i fag- og yrkesopplæringen og skal komme med forslag til prøvenemnd for de fagene det er prøve kandidater i. (opplæringsloven § 12-3, § 12-4, §4-8)

Prøvenemnd¹²: Brukes til å vurdere prøver og har ansvar for sluttvurderingen i lærefaget.

Ulike lærlingeløp¹³

Vanlig løp: En lærling har normalt to år i skole og to år i bedrift. Her finnes det unntak, eksempelvis fag med ett eller tre år i skole. I noen fag er det også lengre læretid enn to år.

Full opplæring i bedrift: Noen lærekontrakter er det vi kaller full opplæring i bedrift (FOB) eller full opplæring i bedrift etter Vg1 (FOB1). Læretiden er lenger enn vanlig for å veie opp for manglende skolegang. Det er mulig å få fratrukket for tidligere praksis og skolegang. Dersom kandidaten ikke har gått noe skolegang tidligere, vil læretiden være på fire år.

Før kandidaten kan gå opp til fag- eller svenneprøve må all teori normalt være bestått. Vanligvis vil dette være en tverrfaglig Vg3 eksamen samt fellesfag.»

Fagbrev på jobb: Fagbrev på jobb er en alternativ vei til fag- og svennebrev for voksne som er i arbeid. Kandidatene skal opp til den samme fag- eller svenneprøven som lærlinger og praksiskandidater. For å kunne benytte ordningen må kandidaten være i et arbeidsforhold i minst 50 prosent stilling og dokumentere minst 12 måneders praksis i faget.

Praksiskandidatordningen:¹⁴ Praksiskandidatordningen er en ordning for personer som kan dokumentere lang og allsidig yrkespraksis. Praksiskandidatordningen er ikke en

¹¹ https://utdanning.no/tema/hjelp_og_veiledning/laerekandidat

¹² <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/provenemnd/hva-er-en-provenemnd/>

¹³ <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/larling-og-laerekandidat/larling/>

¹⁴ <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Fag--og-yrkesopplaring/Praksiskandidatordningen/>

opplæringsordning, men er rett til å melde seg til fag- eller svenneprøve uten opplæring i skole og læretid i bedrift.

Vg3 i skole: Fylkeskommunen er pliktig til å gi elever som ikke får tilbud om lærekontrakt opplæring i skole istedenfor i bedrift. Opplæringen har ett års varighet og lærlingen kan ta fagbrev etter det.

Bruk av begreper i rapporten

I henhold til opplæringsloven § 4-3 kan både opplæringskontor og private og offentlige bedrifter få godkjenning som lærebedrift. I denne rapporten bruker vi begrepet lærebedrifter, når vi mener både opplæringskontor og selvstendige lærebedrifter (private eller offentlige) dersom ikke noe annet er presisert. Når vi refererer til resultater fra lærebedriftsundersøkelsen omfatter lærebedrifter både selvstendige lærebedrifter, opplæringskontor og medlemsbedrifter (jfr. kapittel 1.4).

2 FAKTA OG VURDERINGER

2.1 ORGANISERING OG STATISTIKK

2.1.1 SEKSJON FOR FAG- OG YRKESOPPLÆRING

Seksjon for fag- og yrkesopplæring har ansvar for lærlinger i Rogaland, og holder til i Stavanger og Haugesund. Seksjonen ledes av en seksjonsleder og er inndelt i fire faggrupper som hver ledes av en fagleder. Det ligger 26 årsverk til seksjonen.

- Gruppe 1 har ansvar for formidlings- og kontraktsgodkjenning for alle fag, men skal også følge opp lærlinger innen teknikk og industriell produksjon og innen design og håndverk.
- Gruppe 2 har ansvar for bedriftsgodkjenning og oppfølging av læreforhold, men skal også følge opp lærlinger innen bygg og anlegg, naturbruk og service- og samferdsel.
- Gruppe 3 har ansvar for fagprøveavvikling og dokumentasjon, men skal også følge opp lærlinger innen elektrofag, helse og oppvekstfag og restaurant- og matfag.
- Gruppe 4 har ansvar for alle lærefag og drift knyttet til lærlinger innen Haugesundsregionen og indre Ryfylke.

Fra oktober 2020 skal seksjonen arbeide på en annen måte ved at den enkelte saksbehandler/rådgiver arbeider mindre bredt. Faggruppe 1 skal fremdeles ha ansvar for formidling og kontraktsgodkjenning, men i tillegg til å få fagansvar for dokumentasjon. Faggruppe 2 skal ha ansvar for bedriftsgodkjenning, bedriftsoppfølging og oppfølging av alle lærlinger i et læreforhold, uavhengig av utdanningsprogram. Faggruppe 3 skal fremdeles ha ansvar for prøveavvikling og prøvenemnda. Enkelte rådgivere/saksbehandlere i Haugesund skal også tilhøre en av faggruppene i Stavanger, men skal samtidig beholde nettverket og særegenheten i Haugesund. Endringen innebærer en større grad av spesialisering, og målet er at den skal bidra til å sikre lik kvalitet og likebehandling i saker.

2.1.2 SATSINGSOMRÅDER

Rogaland Fylkeskommune vedtok i fylkestingsak 30/17 tre satsingsområder for videregående opplæring:

1. Skoler og lærebedrifter skal jobbe for at alle elever, lærlinger og lære kandidater trives, opplever faglig mestring og har gode relasjoner til andre elever, kolleger, lærere og instruktører i et godt læringsmiljø.
2. Videregående opplæring i Rogaland skal ha god praksis for vurdering.
3. Videregående opplæring i Rogaland skal fremme et godt utbytte av opplæringen ved at:
 - Skoler og lærebedrifter arbeider for at alle elever, lærlinger og lære kandidater har optimal sosial og faglig læring, gjennom blant annet tilgjengelighet for alle elever, lærlinger og lære kandidater.

– Skoler og lærebedrifter arbeider for at alle elever, lærlinger og lære kandidater skal gjennomføre og bestå.

Fylkeskommunen har vedtatt en nullvisjon om at ingen skal droppe ut av videregående skole i Rogaland. Det er satt av midler til satsing på nullvisjonen. I økonomiplanen for 2019 – 2022¹⁵ fremkommer det at arbeidet med å nå visjonen er lagt inn i tre spor:

- Tiltak for å utvikle gode attraktive tilbud slik at alle elever som begynner en yrkesfaglig opplæring får fullføre utdanningen de begynner på.
- Tiltak for at elever og lærlinger som ikke fullfører og består skoleår eller læretid får hente inn det de mangler i løpet av opplæringstida.
- Tiltak for å styrke elevers og lærlingers psykiske helse og heve kompetansen i sektoren.

2.1.3 ANTALL ELEVER PÅ YRKESFAG

De to siste skoleårene har Rogaland fylkeskommune ca. 3800 elever startet på yrkesfag i Vg1.

Tabell 1 Elever per utdanningsprogram Vg1 og Vg2 skoleårene 2018-2020. (Kilde: Skoleporten)

Yrkesfaglig retning	Antall elever 2018/2019	Antall elever 2019/2020
Bygg- og anleggsteknikk	823	852
Design og håndverk	386	386
Elektrofag	988	982
Helse- og oppvekstfag	1942	1955
Naturbruk	431	446
Restaurant- og matfag	320	305
Service og samferdsel	839	858
Teknikk og industriell produksjon	1523	1592
Sum	7252	7376

Tabellen viser at flest elever går på helse- og oppvekstfag, med teknikk og industriell produksjon som nummer to. Utdanningsdirektoratet har statistikk over andel elever som gikk fra Vg2 til læreplass (opplæring i bedrift)¹⁶. I 2018 var andelen elever i Rogaland som gikk fra Vg2 til læreplass 52,6 prosent og i 2019 55 prosent. Tilsvarende tall for landet var 44,5 i 2018 og 45,9 i 2019.

¹⁵ Fylkestingsak 131/19 Økonomiplan 2020-2023 – Årsbudsjett 2020.

¹⁶ <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/overganger-i-videregaende-opplaring/overganger-i-videregaende-skole---fylker/>

2.1.4 ANDEL LÆRLINGER

Innenfor det enkelte utdanningsprogram kan elevene velge mellom en rekke lærefag. Per 12.03.20 hadde fylkeskommunen lærlinger innen 118 lærefag. Flest lærlinger er det innen helsearbeiderfaget med 527 lærlinger og elektrikerfaget med 432 lærlinger. 48 av lærefagene har færre enn 10 lærlinger.

Dersom fylkeskommunen ikke kan formidle opplæring i bedrift til elever som ønsker slik opplæring, skal denne opplæringen skje i skole (opplæringsloven § 3-3 5. og 6. ledd). Denne opplæringen betegnes Vg3 fagopplæring skole. Høsten 2019 fikk 288 elever tilbud om Vg3 fagopplæring i skole,¹⁷ og 158 elever takket ja. 90 av elevene svarte aldri på tilbudet. 46 av elevene som hadde takket ja, møtte aldri til skolestart. Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at noen av de som ikke svarer eller ikke møter opp kan gå på folkehøyskole eller har skaffet seg arbeid.

Skoleåret 2019/2020 hadde fylkeskommunen syv klasser som tok Vg3 fagopplæring skole. Dette er et tilbud som går over ett år, og elevene får opplæringen i faget ved skolen, i stedet for en bedrift. Etter endt år, kan eleven gå opp til fagprøve. Etter oppstarten av Vg3 fagopplæring i skole 2019/2020 har 12 elever fått læreplass og 25 elever har sluttet.

Tabell 2 Antall lærlinger, lære kandidater og elever i Vg3 fagopplæring i skole. (Kilde: Kostrastatistikk og tall oppgitt av RFK)

	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Lærlinger med læreplass i Rogaland ¹⁸	4599	4789	5137
Lærekandidater i Rogaland	88	90	110
Elever i Vg3 fagopplæring i skole	112	71	75 ¹⁹

Tabellen viser at det har vært en økning i antall lærlinger. Ifølge «Kvalitetsmelding videregående opplæring 2019» avlegges det rundt 3500 fagprøver i Rogaland hvert år. I 2018 ble en tredjedel av alle fagprøvene avlagt av praksiskandidater.

2.1.5 LÆREKANDIDATORDNINGEN

I kvalitetsmelding fra 2018: «*En rapport fra NIFU (Markussen mfl. 2018) viser at Rogaland i liten grad tar i bruk lærekandidatordningen, og framover vil det være et mål å arbeide for at flere elever innenfor spesialundervisnings skal gå mot en lærekandidatordning som forbereder dem til en rolle i arbeidslivet der de kan oppnå kompetansebevis innenfor et avgrenset område av*

¹⁷ Tilbudet ble sendt via Altinn, sms og epost, og det ble foretatt to sms purringer.

¹⁸ Kostratall, lærlinger per 01.10.

¹⁹ Tall per 18.06.20

faget. Dette krever samarbeid med arbeidslivet om opplæringsavtaler og en mer systematisk innretning av spesialundervisningstilbudet som gis ved våre skoler.»

Seksjon fag- og yrkesopplæring har i samarbeid med PPT arbeidet med å informere skolene om lærekandidatordningen. Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at flere lærlinger trolig burde gått lærekandidatordningen og fått et kompetansebevis. PP-rådgiver oppgir at mange elever med sakkyndige vurderinger blir lærekandidater, og PPT kan være med å veilede eleven til å velge å gå for en lærekandidatordning. I dag blir noen lærekontrakter omgjort til opplæringskontrakter underveis.

2.1.6 RESULTATER FAGPRØVEN

Totalt sett bestod 93,18 prosent av lærlingene fagprøven i 2019, mens 6,82 prosent strøk²⁰. Tabell 4 viser resultatene på fagprøver avlagt i 2019 for det enkelte utdanningsprogram, og totalt resultat for årene 2017 og 2018. I 2019 ble det avlagt 3682 fagprøver, herav 75 andregangsprøver.

Tabell 4 Resultater for fagprøver avholdt i 2019 i prosent. (Kilde: Rogaland fylkeskommune)

Utdanningsprogram	Bestått meget godt	Bestått	Stryk
Bygg- og anleggsteknikk	25,08	65,33	9,60
Design og håndverk	20	65,71	14,29
Elektrofag	39,90	51,92	8,17
Helse- og oppvekstfag	39,17	55,50	5,333
Naturbruk	37,50	52,08	10,42
Restaurant- og matfag	19,08	69,47	11,45
Service og samferdsel	37,48	58,63	3,89
Teknikk og industriell produksjon	55,76	39,29	4,95
Andel lærlinger totalt sett i 2019	35,28	57,90	6,82
Totalt sett 2018	34,5	57,6	7,9
Totalt sett 2017²¹	34	58	8

Tabellen viser at det i 2019 var færre lærlinger i prosent som strøk på fagprøven. I 2019 strøk 291 lærlinger. I 2019 var det lavest strykprosent i lærefag innen service og samferdsel og innen

²⁰ I denne statistikken kan det være lærlinger som har gått opp til fagprøven to ganger.

²¹ Kvalitetsmelding Videregående opplæring 2018. Rogaland fylkeskommune.

teknikk og industriell produksjon. Innenfor teknikk og industriell produksjon var det flest lærlinger som bestod med karakteren «meget godt». Høyest strykprosent fikk design og håndverk hvor ca. 14 prosent av lærlingene strøk.

I neste tabell ser vi strykprosenten for de fire utvalgte lærefagene i 2019.

Tabell 5 Strykprosent for fire av lærefagene i 2019. (Kilde: Rogaland fylkeskommune)

Lærefag	Strykprosent	Antall avlagte fagprøver
Barne- og ungdomsarbeiderfaget	5,8	417
Frisørfaget	18,4	49
Kokkfaget	10,2	49
Tømrefaget	11	179

I strykprosenten i barne- og ungdomsarbeiderfaget er lavere enn gjennomsnittlig strykprosent for fagprøver i 2019. Strykprosenten for frisørfaget var høy, med 18,4 prosent.

Dersom en lærling stryker på fagprøven, har lærebedriften plikt til å legge til rette for annengangs prøve. Noen bedrifter forlenger også læretiden til lærlingen.

2.2 HVORDAN IVARETAR FYLKESKOMMUNEN SITT ANSVAR FOR GODKJENNING, VEILEDNING OG OPPFØLGING AV LÆREBEDRIFTER

2.2.1 REVISJONSKRITERIER

Etter opplæringslovens § 13-10 har fylkeskommunen ansvar for å ha et forsvarlig system for vurdering om kravene i opplæringsloven og forskriftene til opplæringsloven blir fulgt, og å følge opp etterlevelsen av kravene. Ifølge tilsynsrapport fra Fylkesmannen i Hordaland²² må systemet sikre at det blir satt i gang tiltak som er tilstrekkelige til å rette opp i avvik. Et slikt system gjelder også for fagopplæring i bedrift.

Ifølge opplæringsloven § 4-3 skal bedrifter som tar på seg opplæring av én eller flere lærlinger være godkjent av fylkeskommunen. Både private bedrifter, offentlige virksomheter, opplæringskontor eller opplæringsring kan godkjennes som lærebedrift. En lærebedrift skal ha én eller flere faglige kvalifiserte personer (faglig leder) som har ansvaret for opplæringen, og skal se til at opplæringsloven med forskrifter blir oppfylt. Hver enkelt bedrift skal ha én eller flere instruktører som står for opplæringen av lærlingene.

Lærebedriften må være faglig vurdert av yrkesopplæringsnemnda før fylkeskommunen kan godkjenne bedriften.

Ifølge opplæringsloven § 4-7 skal lærebedriften ha intern kvalitetssikring slik at lærlingen får opplæring i samsvar med opplæringsloven og forskriften. Lærebedriften skal årlig rapportere til fylkeskommunen om opplæringen av lærlinger.

Fylkeskommunen kan trekke tilbake godkjenningen til en lærebedrift dersom lærebedriften ikke lenger oppfyller kravene i opplæringsloven eller forskrift til opplæringsloven. Lærebedrifter må ha ny godkjenning dersom det er gått mer enn to år fra siste avsluttede lærekontrakt.

I forskrift til opplæringsloven § 3-11 står det at lærlingen minst én gang hvert halvår har rett til en samtale med instruktøren som omhandler lærlingens utvikling i forhold til kompetansemålet i lærefaget (halvårsvurdering).

Fylkeskommunen skal veilede og følge opp lærebedriftene, i tillegg til å kontrollere at den enkelte bedrift fyller kravene for å bli godkjent (opplæringsloven § 4-8).

²² Førebels tilsynsrapport «Fylkeskommunens ansvar for godkjenning, oppfølging og rettleiing av lærebedrifter. Hordaland fylkeskommune 24.11.17.

Revisjonskriterier:

- Fylkeskommunen skal ha et forsvarlig system for å sikre og vurdere at kravene i opplæringsloven og forskrift som gjelder lærlingeordningen blir fulgt og at eventuelle avvik blir rettet opp.
- Fylkeskommunen skal se til at lærebedrifter følger opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven.

Tabell 6 Operasjonalisering av revisjonskriteriene.

Revisjonskriterier	Operasjonalisering
Fylkeskommunen skal se til at lærebedrifter følger opplæringsloven	Lærebedriftene skal: <ul style="list-style-type: none">• dokumentere at de samlet sett gir en opplæring som tilfredsstillende krav til innhold i opplæringen.• ha en eller flere faglige ledere som sørger for opplæringen.• ha en eller flere instruktører.• ha intern kvalitetssikring for å sikre at opplæringen er i samsvar med opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven.• ha ansattrepresentant.• gjennomføre halvårsvurderinger av lærlingen.• skal skape et godt arbeids- og læremiljø.• rapportere årlig til fylkeskommunen om opplæringen av lærlinger.
Fylkeskommunen skal ha et forsvarlig system som sikrer og vurderer at kravene i opplæringsloven og forskrift som gjelder lærlingeordningen blir fulgt og at eventuelle avvik blir rettet opp.	Fylkeskommune skal: <ul style="list-style-type: none">• ha rutiner for å godkjenne lærebedrifter, nye lærefag hos lærebedrifter og nye medlemsbedrifter i opplæringskontor.• veilede og følge opp lærebedrifter.• ha rutiner for å frata lærebedrifter godkjenningen.• ha en praksis som er i tråd med rutinene og regelverket.• iverksette tiltak dersom avvik oppdages.

2.2.2 GODKJENNING AV LÆREBEDRIFTER

Rogaland fylkeskommune har en rutine for godkjenning av lærebedrifter²³. I rutinen fremkommer det at fylkestinget har delegert til yrkesopplæringsnemnda å godkjenne lærebedrifter.

Dersom en bedrift ønsker å bli lærebedrift, har fylkeskommunen et søknadsskjema som bedriften må fylle ut. Bedriften skal også ha utarbeidet en intern plan for opplæring av lærlinger.

Det er administrasjonen som først behandler søknaden, og dersom de finner søknaden tilfredsstillende, sendes saken videre til leder i yrkesutvalget/prøvenemnda i faget. Det fremkommer av rutinen at saksbehandler skal sjekke at lærebedriften har faglig leder, intern plan og ansattrepresentant. Yrkesutvalget skal dra på befaring til bedriften. Dersom yrkesutvalget er positiv til at bedriften kan bli lærebedrift, kaller seksjon fag og yrkesopplæring bedriften inn til en samtale, hvor det fokuseres på krav til bedriften og informasjon om kommunikasjonsnettstedet «Vigo bedrift». Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at de informerer lærebedriftene om at de må ha beskjed tidlig dersom det er utfordringer i læreforhold. Saken sendes deretter over til yrkesopplæringsnemnda som endelig godkjenner bedriften. Fylkeskommunen fatter så et enkeltvedtak der bedriften får eller får avslag om godkjenning som lærebedrift.

Per juni 2020 er det 293 selvstendige lærebedrifter og 42 opplæringskontor i Rogaland. Opplæringskontorene har til sammen 2170 medlemsbedrifter. I perioden mai 2019 – april 2020 har yrkesopplæringsnemnda fått fremlagt tre saker som gjaldt godkjenninger.

Tabell 7 Godkjenningssaker behandlet i yrkesopplæringsnemnda i perioden mai 2019 – april 2020.

Type godkjenning	Antall
Nye lærebedrifter	6
Re-godkjenning selvstendige lærebedrifter	1
Selvstendige lærebedrifter godkjent i nytt lærefag	11
Selvstendige lærebedrifter som har gått inn i et opplæringskontor	26
Nye medlemsbedrifter til et opplæringskontor	152
Medlemsbedrifter i et opplæringskontor som er godkjent i ett eller flere nye lærefag	76
Bedrift som har byttet opplæringskontor	8
Bedrift som har gått ut av opplæringskontor	1

²³ Revisjonen ser at det i rutinen fortsatt står at saken skal registreres i ESA. Dette programmet sluttet fylkeskommunen å bruke i april 2019.

2.2.3 ANSVARSFORDELINGEN MELLOM OPPLÆRINGSKONTOR OG MEDLEMSBEDRIFT

Utdanningsdirektoratet har utarbeidet en veileder (regelverkstolkning) «Opplæringskontor i fag- og yrkesopplæringa²⁴» som beskriver ansvarsfordelingen mellom opplæringskontoret og medlemsbedriften. I henhold til veilederen skal det foreligge en avtale eller vedtekter mellom opplæringskontoret og medlemsbedriftene som fastsetter hvilken opplæring medlemsbedriften skal gi lærlingen. Den interne planen for opplæringen kan inngå i denne avtalen, og det skal være en ansattrepresentant som sammen med faglig leder skal se til at lærebedriften følger opplæringsloven med forskrift. Det er i veilederen ikke spesifisert om det skal være ansattrepresentant i opplæringskontoret eller i medlemsbedriften.

Tabell 8 Krav (Kilde: Opplæringsloven og Veileder Opplæringskontor i fag- og yrkesopplæringa).

Er ansvarlig for å	Opplæringskontor	Medlemsbedrift
Gjennomføre halvårsvurdering av lærlingen	x	
Ha faglig leder	x	
Ha instruktør		x
Ha intern kvalitetssikring for å sikre at opplæringen er i tråd med opplæringsloven og tilhørende forskrifter	x	
Ha en intern plan for opplæringen	x	x
Rapportere årlig til fylkeskommunen	x	
Ha arbeidsgiveransvar for lærlingen		x
Inngå lærekontrakt med lærlingen	x	

2.2.4 VEILEDNING OG OPPFØLGING AV LÆREBEDRIFTER

Samlinger og kurs

Fylkeskommunen arrangerer en årlig samling, «opplæringskonferansen», der alle opplæringskontor og kommuner blir invitert. Selvstendige lærebedrifter og medlemsbedrifter tilknyttet opplæringskontor blir ikke invitert. Fagleder gruppe 2 og seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at de har ikke fasiliteter og kapasitet til å arrangere en fellessamling for alle opplæringskontor, kommuner og lærebedrifter samtidig, selv om det hadde vært ønskelig å få til.

²⁴ Veileder. Siste endret: 18.05.16.

Veiledning og oppfølging av lærebedrifter

Fylkeskommunen har daglige henvendelser fra lærebedrifter og veileder lærebedriftene for eksempel om prøveavvikling, bruk av Vigo, forskyvning av læretid eller utfordringer i læreforholdet.

Fylkeskommunen har ikke utarbeidet en rutine for hvordan de skal følge opp lærebedrifter.

Opplæringskontorene er i stor grad fornøyde med kontakten med fylkeskommunen. I referatene fra dialogmøtene ser vi at to av kommunene ønsker flere treff/møtearenaer med fylkeskommunen. Fra én av de selvstendige lærebedriftene fikk vi oppgitt at fylket i liten grad rådfører seg med lærebedriftene, og at det savnes et fora for diskusjon.

Ett av intervjuobjektene i fylkeskommunen oppgir at lærebedrifter er flinke til å koble fylkeskommunen på tidlig dersom det er problemer i læreforholdet. Ett annet intervjuobjekt oppgir at det er tett kontakt med opplæringskontorene, og at opplæringskontor følger opp lærlingene godt. Det oppgis at dersom en bedrift er i et opplæringskontor, er det flere som ser og følger opp bedriftene.

Ett intervjuobjekt oppgir at noen selvstendige lærebedrifter ikke følger opp lærlingene sine like godt. Intervjuobjektet oppgir at det kan være utfordrende å fange opp de selvstendige lærebedriftene som har utfordringer med oppfølgingen av lærlinger. Noen av intervjuobjektene oppgir at seksjon fag- og yrkesopplæringen burde hatt tettere kontakt med de selvstendige lærebedriftene, og at det er behov for mer faglig oppfølging av de selvstendige lærebedriftene.

Årlig rapportering

Lærebedriftene skal svare på en årlig rapportering. Den årlige rapporteringen inneholder spørsmål knyttet til de lovpålagte kravene. Ifølge Utdanningsdirektoratet²⁵ er den årlige rapporteringen og lærebedriftsundersøkelsen koblet sammen og blir sendt ut samlet. Etter at den ansvarlige ved lærebedriften har svart på spørsmålene i den årlige rapporteringen, får personen anledning til å svare på spørsmålene i lærebedriftsundersøkelsen.

Fagleder gruppe 2 oppgir at Utdanningsdirektoratet i oktober 2019 presiserte, etter at årsrapporten og bedriftsundersøkelsen var sendt ut, at medlemsbedrifter ikke er godkjente lærebedrifter, men at det er opplæringskontoret som «eier» godkjenningen. Det betyr at medlemsbedriftene ikke er pliktig til å svare på den årlige rapporteringen. Revisjonen ser at en del av punktene det spørres om i den årlige rapporteringen ikke er krav til medlemsbedrifter, men opplæringskontoret.

Fem opplæringskontor svarte ikke på den lovpålagte årlige rapporteringen i 2018²⁶.

I 2019 svarte 64 prosent av opplæringskontorene, medlemsbedriftene og de selvstendige lærebedriftene på den årlige rapporteringen. Revisjonen har fått oppgitt fra fagleder at svarprosenten for årlig rapportering er misvisende, da noen har rapportert manuelt i ettertid og at

²⁵ <https://www.udir.no/tall-og-forskning/brukerundersokelser/administrere-brukerundersokelser-i-larebedrift/#nytt-i-larebedrifts--og-larlingundersokelsen-2018>

²⁶ årsoversikten for fagopplæring 2018 Fylkestinget 15.10.19

svarprosenten ikke blir justert. Svarene som mottas blir gjennomgått av fagleder og satt til godkjent/ ikke godkjent.

På oppstartsmøtet²⁷ fikk vi oppgitt at det i 2019 var ti selvstendige lærebedrifter som ikke svarte innen fristen. Disse ble purret på, og de fleste leverte. Revisjonen har fått tilgang til datasystemet for årsrapporten og ser at to selvstendige lærebedrifter ikke svarte på årsrapporten for 2019 og disse står som ikke godkjent. Begge lærebedriftene er innenfor frisørfaget. Fylkeskommunen har ikke blitt fulgt opp i etterkant at disse ikke har levert inn årsrapporten.

Revisjonen har gjennomført seks stikkprøver av årsrapportene for 2019 for de selvstendige lærebedriftene og fem stikkprøver av opplæringskontorene. To av de selvstendige lærebedriftene svarte ja på alle spørsmålene. Én av lærebedriftene oppga å ikke ha instruktør, men hadde faglig leder²⁸. To andre oppga at de ikke hadde representant for de ansatte og én lærebedrift oppga å ikke ha en intern kvalitetssikring som sikrer at opplæringen skjer i samsvar med opplæringsloven. Revisjonen har fått oppgitt at noen ganger misforstår lærebedriftene spørsmålene. Fagleder gruppe 2 oppgir at de ikke har hatt kapasitet til å følge opp de selvstendige lærebedriftene som har svart nei på spørsmål. Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at avdelingen har hatt ressursutfordringer i forbindelse med permisjoner, sykemeldinger og avganger.

Revisjonen har fått oppgitt at fylkeskommunen godkjenner at årlig rapportering er besvart (hvis det er tilfelle), ikke nødvendigvis innholdet i besvarelsen.

De fem kontrollerte opplæringskontorene hadde sendt ut den årlige rapporten til medlemsbedriftene, og store deler av medlemsbedriftene svarte ja på spørsmålene, men enkelte svarte nei. På noen av de spørsmålene medlemsbedriftene svarte nei på, er det heller ikke medlemsbedriftene som skal oppfylle kravet, men opplæringskontoret. Det var likevel enkelte medlemsbedrifter som svarte at de ikke hadde instruktør. Fagleder gruppe 4 oppgir at dersom det var noen medlemsbedrifter som svarte nei på noen spørsmål, så tok de en telefon til opplæringskontoret.

Ett intervjuobjekt i fra ett av opplæringskontorene som revisjonen har intervjuet, oppga at det er utfordringer med å få lærebedrifter til å svare på lærebedriftsundersøkelsen og årlig rapportering, da det er to undersøkelser som bedriftene må svare på.

Dialogmøter

Fylkeskommunen avholder årlig et dialogmøte med det enkelte opplæringskontor. I tillegg avholdes det dialogmøte med de fleste kommunene., og enkelte selvstendige lærebedrifter.

På grunn av bemanningsutfordringer ble det i 2019 ikke gjennomført dialogmøter. Planen til seksjon fag- og yrkesopplæring var å gjennomføre dialogmøter i vår, men på grunn av korona er møtene blitt utsatt til høsten 2020.

Før dialogmøtet gjennomføres, sender fylkeskommunen ut en kort spørreundersøkelse som lærebedriften svarer på. Her benyttes et fast skjema/mal som beskriver hva som skal tas opp i dialogmøtet, og det fokuseres blant annet på å følge opp resultatene i fra lærlingeundersøkelsen og lærebedriftsundersøkelsen.

²⁷ 19.02.20

²⁸ Faglig leder kan også være instruktør.

Revisjonen ba om referat/ utfylt skjema fra ni dialogmøter gjennomført i 2018. Av referatene fremkommer det at «dårlige» resultater fra spørreundersøkelsene drøftes. I dialogmøtet kan fylkeskommunen også be om å få dokumentasjon, som for eksempel referat i fra halvårssamtaler til utvalgte lærlinger eller dokumentasjon knyttet til intern opplæring.

Revisjonen kan ikke se av referatene at resultatene i fra den årlige rapporten drøftes i dialogmøtet. Det er ikke et eget punkt i skjemaet/ malen som benyttes. Det ser heller ikke ut som det ved avvik/ dårlige resultater på undersøkelser, eller der en avdekker at lærebedriften ikke har tilstrekkelig intern kvalitetssikring settes frister for når eventuelle tiltak skal være gjennomført.

Fagleder gruppe 2 oppgir at i år skal fokuset i dialogmøtene være heving av lærekontrakter.

Fylkeskommunen avholder årlig kurs for faglig ledere og instruktører.

Halvårsvurdering

14 av lærlingene revisjonen intervjuet oppga at det gjennomføres halvårsvurdering. Én lærling som arbeider i en selvstendig lærebedrift oppga at det ikke var gjennomført halvårsvurdering, og én annen lærling husket ikke. For lærlinger som har lærekontrakt med opplæringskontor er det enten opplæringskontoret som gjennomfører veiledningssamtalen eller at en representant fra opplæringskontoret deltar sammen med instruktører fra medlemsbedriften. Intervjuobjekt fra et av opplæringskontorene oppgir at de ved behov har oftere vurderingssamtaler med enkelte lærlinger. De fleste lærlingene som revisjonen har intervjuet opplevde halvårssamtalene som nyttige.

I lærlingeundersøkelsen ble lærlingene spurt: «Har du planlagte samtaler med én i bedriften eller opplæringskontoret minst en gang hvert halvår, hvor dere går igjennom hva du har lært og hva du skal lære framover?»

Tabell 9 Svar på om lærlingen har planlagte samtaler med bedriften eller opplæringskontoret minst én gang hvert halvår. (Kilde: Lærlingeundersøkelsen 2018 og 2019, N = 1376, N = 1502)

	2018	2019
Ja	70,7	70,3
Noen ganger	19,8	21,6
Nei	9,5	8,1

Tabellen viser at ca. 8 prosent (2019) av lærlingene oppgir at det ikke blir gjennomført halvårssamtaler med bedriften eller opplæringskontoret, og ca. 22 prosent svarer at samtalene blir gjennomført noen ganger.

2.2.5 FRATA EN BEDRIFT GODKJENNING

Fylkeskommunen har en rutine for «Endring/Tap av godkjenning som lærebedrift». Rutinen ble sist endret i 2009, og det henvises til et saksbehandlingssystem²⁹ som det er flere år siden fylkeskommunen sluttet å bruke. Ifølge opplæringsloven § 11-5 skal lærebedrifter ha ny godkjenning dersom det har gått mer enn to år fra siste avsluttet lærekontrakt eller opplæringskontrakt. Det fremkommer av nevnte rutine at fylkeskommunen har gjort et administrativt vedtak om at de strekker to års grensen opp til tre år. Lærebedrifter som ikke har hatt lærlinger de siste tre årene mister godkjenningen, og må sende inn nytt søknadsskjema.

Fylkeskommunen kan frata lærebedrifter godkjenningen dersom de ikke lenger fyller kravene til å være lærebedrift eller bryter lov og/eller forskrift uten å rette dette opp. I rutinen «Endring/Tap av godkjenning som lærebedrift», fremkommer det at fylkeskommunen først skal ha gjort et forsøk på å ordne opp i problemene, før det eventuelt utarbeides en sak til Yrkesopplæringsnemnda som skal komme med en tilrådning.

Fagleder gruppe 4 og seksjonsleder oppgir at det er sjelden at lærebedrifter mister godkjenning, og at det er flere år siden en lærebedrift mistet godkjenningen. Revisjonen har fått oppgitt at seksjon fag- og yrkesopplæring i senere tid har hatt to saker der prøvenemnda i forbindelse med avleggelse av fagprøve har stilt spørsmål ved om lærebedriften bør ha lærlinger. Dette blir fulgt opp videre av seksjon fag- og yrkesopplæring, og lærebedriftene får en mulighet til å rette opp forholdet.

2.2.6 VÅR VURDERING

Fylkeskommunen har rutine for «godkjenning av lærebedrifter», men det fremkommer ikke av rutinen for godkjenning at fylkeskommunen skal sjekke at den enkelte lærebedrift har instruktør og intern kvalitetssikring for å sikre at opplæringen er i tråd med opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven. Yrkesopplæringsnemnda godkjenner lærebedrifter, nye lærefag og nye medlemsbedrifter hos opplæringskontorene i tråd med rutinen.

Etter vår vurdering kunne det kommet tydeligere frem i rutinen «endring/ tap av godkjenning lærebedrift hva som skal til for å miste en godkjenning, og hvor lang frist en lærebedrift eventuelt skal gis for å rette opp et avvik. Fylkeskommunen må også sikre at rutinen følges opp i praksis. I forskriften er det krav om at lærebedrifter som ikke har hatt lærling de siste to år, skal søke ny godkjenning som lærebedrift. Etter vår vurdering er det ikke i tråd med forskriften at fylkeskommunen i rutinen «endring/tap av godkjenning som lærebedrifter» utvidet denne fristen til tre år.

Fylkeskommunen svarer på henvendelser fra lærebedrifter og veileder lærebedriftene ved behov, men har ingen rutine for oppfølging av lærebedrifter. Det gjennomføres dialogmøter med opplæringskontor og enkelte selvstendige lærebedrifter, men gjennom intervjuer oppgis det at fylkeskommunen har liten kapasitet til å følge opp selvstendige lærebedrifter. Agder fylkeskommune har i sitt kvalitetssystem tatt inn at fagopplæring skal besøke selvstendige

²⁹ Kontor 2000

lærebedrifter tilstrekkelig til å få faktisk kunnskap om hvordan opplæringen fungerer, og minst én gang i året. Ved besøkene skal de også ha samtaler med lærlinger.

I 2019 var det to selvstendige lærebedrifter som ikke svarte på den årlige rapporteringen, og det var flere lærebedrifter og medlemsbedrifter som svarte nei på spørsmål som omhandlet lovpålagte krav. Fylkeskommunen har ikke iverksatt tiltak for å sikre at avvikene blir rettet opp.

Lærlingeundersøkelsen avdekker at det ikke alltid gjennomføres lovpålagt halvårsvurdering. Halvårsvurderinger er sentralt i forhold til lærlingens faglige utvikling.

Fylkeskommunen har ikke rutine for å sikre at avvik som avdekkes blir korrigert.

Selv om fylkeskommunen har en del rutiner på plass, vurderer revisjonen det slik at fylkeskommunen ikke har et forsvarlig system for å sikre og vurdere om kravene i opplæringsloven og forskrift til opplæringsloven som gjelder lærlinger blir fulgt.

Revisjonen anbefaler fylkeskommunen å forbedre sine rutiner, og sikre at en følger opp avvik fra lovpålagte krav. Dersom fylkeskommunen oppdager at en lærebedrift ikke tilfredsstiller lovpålagte krav, bør fylkeskommunen, i dialog med lærebedriften, sette en frist for når avviket skal være rettet.

Så lenge fylkeskommunen ikke har kapasitet til å gjennomføre dialogmøter med alle lærebedriftene, anbefaler revisjonen fylkeskommunen å foreta en prioritering av dialogmøter basert på en risikovurdering av lærebedrift eller bransje. Risikovurderingen kan for eksempel ta utgangspunkt i resultater fra spørreundersøkelser, antall hevinger, henvendelser eller resultater på fagprøvene.

2.3 HVORDAN FORBEREDER FYLKESKOMMUNEN ELEVENE I YRKESFAG PÅ DE KRAV OG FORVENTNINGER SOM MØTER DEM I LÆRETIDEN?

2.3.1 REVISJONSKRITERIER

I Vg1 og Vg2 får elevene undervisning i fellesfag og programfag. Hvilke programfag elevene har er avhengig av hvilken yrkesfaglig retning eleven går på. Programfagene er fag som skal forberede elevene faglig på et fremtidig yrke innenfor det aktuelle utdanningsprogram. Elevene skal lære seg ulike arbeidsprosesser, bruk av verktøy og metoder som er typiske for de enkelte utdanningsprogrammene, foruten helse, miljø og sikkerhet tilpasset utdanningsprogrammet eleven går på³⁰.

I Vg2 er programfagene på 477 årstimer³¹. Yrkesfaglig fordypning er et programfag som ble innført som et fag på yrkesfag skoleåret 2016/2017 og erstattet faget prosjekt til fordypning. Rammene for faget er fastsatt i «Forskrift til yrkesfaglig fordypning». Formålet med yrkesfaglig fordypning er å gi elevene mulighet til å prøve ut ett eller flere aktuelle lærefag slik at de kan få et godt grunnlag for å velge lærefag, introdusere elevene for arbeidslivet og gi elevene mulighet til å knytte kontakt med potensielle lærebedrifter. I forskriften fremkommer det at yrkesfaglig fordypning normalt skal brukes til opplæring i kompetansemål hentet fra læreplaner for opplæring i bedrift og i Vg3 skole. Det skal utarbeides lokale læreplaner i faget.

Revisjonskriterier:

- Det skal foreligge lokale læreplaner for faget yrkesfaglig fordypning.
- Yrkesfaglig fordypning skal forberede elevene faglig på et fremtidig yrke innenfor det aktuelle utdanningsprogram.

2.3.2 YRKESFAGLIG FORDYPNING

Læreplaner og praksis i faget yrkesfaglig fordypning Vg2

Innenfor rammen av forskrift til yrkesfaglig fordypning, er det opp til den enkelte skole hvordan faget yrkesfaglig fordypning organiseres.

Revisjonen ba fire videregående skoler om å få oversendt læreplanen for faget yrkesfaglig fordypning for de fire utvalgte lærefagene:

- Kokkfaget (Jåttå videregående skole)
- Tømrerfaget (Jåttå videregående skole)

³⁰ <https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/vg1-yrkesfag/>

³¹ Oppgitt i 60 minutters timer.

- Barne- og ungdomsarbeiderfaget (Bergeland videregående skole)
- Frisørfaget (Haugaland videregående skole og Godalen videregående skole)

Både for kokkfaget og tømmerfaget på Jåttå videregående skole og for frisørfaget på Haugaland videregående skole oppgir avdelingslederne at de bruker læreplanen som gjelder for Vg3 opplæring i bedrift. For kokkfaget opplyses det om at elevene velger mål ut fra læreplanen for Vg3 opplæring i bedrift som de fordyper seg i. Skolene har ikke utarbeidet en egen lokal læreplan for lærefagene. Bergeland videregående skole har utarbeidet en lokal læreplan hvor det er hentet noen mål i fra Vg3 opplæring i bedrift. Det er i tillegg tatt med at eleven skal reflektere over eget arbeid og utvikling, skrive søknad og CV og ta vare på dokumentasjon og arbeid som er utført.

Elever som går tømmerfaget og kokkfaget på Jåttå videregående skole, er utplassert ca. fire uker i bedrift i Vg2. Elever som går frisørfaget på Haugaland videregående skole er i praksis i 13 dager. Dette året har praksisen blitt kortere på grunn av korona. Elever som går frisørfaget på Godalen er etter høstferien utplassert én dag i uken.

Bergeland videregående skole har de tre siste årene forsøkt en ny modell for organisering av yrkesfaglig fordypning og programfag for elever som tar barne- og ungdomsarbeiderfaget. Elever i Vg2 er ute i bedrift to dager hver uke gjennom skoleåret³². Det er åtte elever i hver gruppe som sammen med en lærer er ute i bedriftene. Lærerne fra Bergeland blir i denne modellen integrert som ansatte på arbeidsstedet (bedriften), og elevene har sine egne lærere som praksisveiledere. Bergeland videregående mener denne organiseringen har hevet kvaliteten på opplæringen, og redusert frafallet.

I intervjuer av lærlinger fikk vi oppgitt at omfanget av praksis varierte fra ca. to uker praksis til Bergeland sin modell med praksis to ganger i uken.

Opplæring i skole som forberedelse til opplæring i arbeidslivet

Indikatoren «opplæring i skole som forberedelse til opplæring i arbeidslivet», består av tre påstander, og resultatene for indikatoren fremgår av tabell 10.

³² Dokumentasjon tilsendt på epost fra avdelingsleder helse og oppvekst, Bergeland videregående skole.

Tabell 10 Svar fra lærlingeundersøkelsen opplæring i skole som forberedelse til opplæring i arbeidslivet. (Kilde: Lærlingeundersøkelsen 2019)

Utdanningsprogram	Undervisningen i yrkesfagene ga et godt grunnlag for det jeg skulle lære i bedriften. (N= 1492)	Utstyret vi brukte på skolen var i god stand. (N=1488)	Lærerne mine hadde god innsikt i det jeg skulle møte i læretiden. (N=1488)
Bygg- og anleggsteknikk	3,46	3,5	3,73
Design og håndverk	3,63	3,71	3,58
Elektrofag	3,67	3,57	3,85
Helse- og oppvekstfag	3,92	3,79	3,77
Naturbruk	3,83	3,86	3,67
Restaurant- og matfag	3,19	3,44	3,31
Service og samferdsel	3,6	3,69	3,78
Teknikk og industriell produksjon	3,61	3,76	3,77
Gjennomsnitt totalt	3,64	3,65	3,77

Lærlinger innen helse- og oppvekstfag mener i størst grad at undervisningen ga et godt grunnlag for det de skulle lære i bedrift med en skår på 3,92, mens lærlinger i restaurant- og matfag svarer lavt på dette spørsmålet med en skår på 3,19. Her kan det bemerkes at i 2018 svarte lærlingene i restaurant- og matfag 4 på dette spørsmålet. Totalt sett er snittet på spørsmålet 3,64 i 2019. Dette er tilnærmet det samme som i 2018 (3,66).

Lærlinger på naturbruk er de som i størst grad mener at utstyret de brukte på skolen var i god nok stand til å lære fagene, med en skår på 3,86. Lærlinger på restaurant- og matfag og bygg- og anleggsteknikk er minst fornøyde med utstyret som ble brukt i undervisningen, med skår på henholdsvis 3,44 og 3,5. Snittet på dette spørsmålet var i 2019 totalt på 3,65. Lærlinger på service og samferdsel oppgir i størst grad at lærerne hadde god innsikt i det lærlingene skulle møte i læretiden med en skår på 3,78. Restaurant- og matfag har lavest skår med 3,31. Snittet på påstanden er i 2019 3,77, og i 2018 på 3,71.

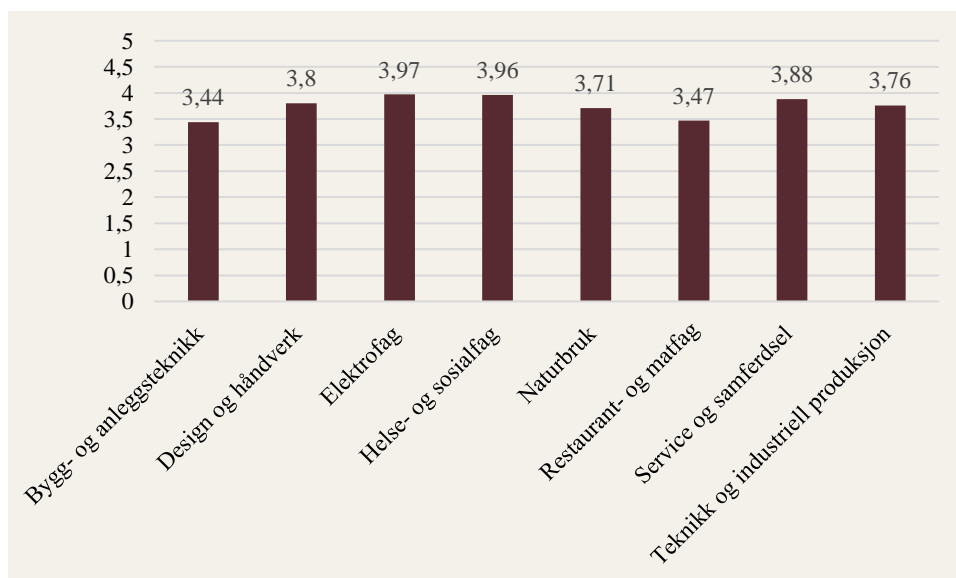
Tabell 11 Opplæring i skole som forberedelse til opplæring i arbeidslivet fordelt på skole med lavest skår og høyest skår. (Kilde: Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1415)

Utdanningsprogram	Gjennomsnitt	Laveste skår	Høyeste skår
Bygg- og anleggsteknikk	3,6	3,2 (Dalane)	4,1 (Åkrehamn)
Design og håndverk ³³	3,6	-----	-----
Elektrofag	3,7	3,3 (Sola)	4 (Strand)
Helse- og oppvekstfag	3,8	3,5 (Bergeland)	4,2 (Jåttå)
Naturbruk	3,8	3,5 (Øksnevad)	4,3 (Strand)
Restaurant- og matfag	3,2	3,1 (Jåttå)	3,5 (Bryne)
Service og samferdsel	3,7	3,4 (Dalane)	4,1 (Haugaland)
Teknikk og industriell produksjon	3,7	3,3 (Ølen, Sola)	4,4 (Skoleskipet Gand)

Tabellen viser at svarene for de enkelte skolene varierer.

I lærebedriftsundersøkelsen blir bedriftene stilt spørsmål om hvor faglig forberedt årets lærling/lærlinger var på læretiden etter opplæring i skole.

Figur 1 Svar på om bedriftene mente at årets lærling var faglig forberedt etter opplæring i skole. (Kilde: lærebedriftsundersøkelsen 2019, N = 674)

³³ Her var det kun svar fra lærlinger som hadde gått på Godalen videregående skole og privatister.

Figuren viser at lærebedriftene i størst grad mener at lærlinger innen elektrofag og helse- og oppvekstfag var faglig forberedt på læretiden, mens lærlinger innen bygg- og anleggsteknikk og restaurant- og matfag var minst forberedt. Snittet på dette spørsmålet for alle utdanningsretningene var i 2019 på 3,73, og i 2018 på 3,68.

Dersom en sammenligner svarene lærlingene ga i 2019 (er de lærlingene som begynte som lærling i 2018), med svarene som lærebedriftene ga i 2018, får en følgende:

Tabell 12 Opplæring i skole som forberedelse til opplæring i arbeidslivet. (lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1492. Lærebedriftsundersøkelsen 2018, N = 674)

Sammenligning av lærebedriftenes svar og lærlingenes svar fordelt på utdanningsprogram.			
	Årets lærling var faglig forberedt etter læretiden i skole (2018)	Undervisningen i yrkesfag ga et godt grunnlag for det jeg skulle lære i bedriften	Avvik
Bygg- og anleggsteknikk	3,43	3,46	-0,03
Design og håndverk	3,53	3,63	-0,10
Elektrofag	3,92	3,67	0,25
Helse- og oppvekstfag	4,12	3,92	0,20
Naturbruk	3,91	3,83	0,08
Restaurant- og matfag	3,56	3,19	0,37
Service og samferdsel	3,83	3,60	0,23
Teknikk og industriell produksjon	3,64	3,61	0,03
Gjennomsnitt totalt	3,73	3,64	

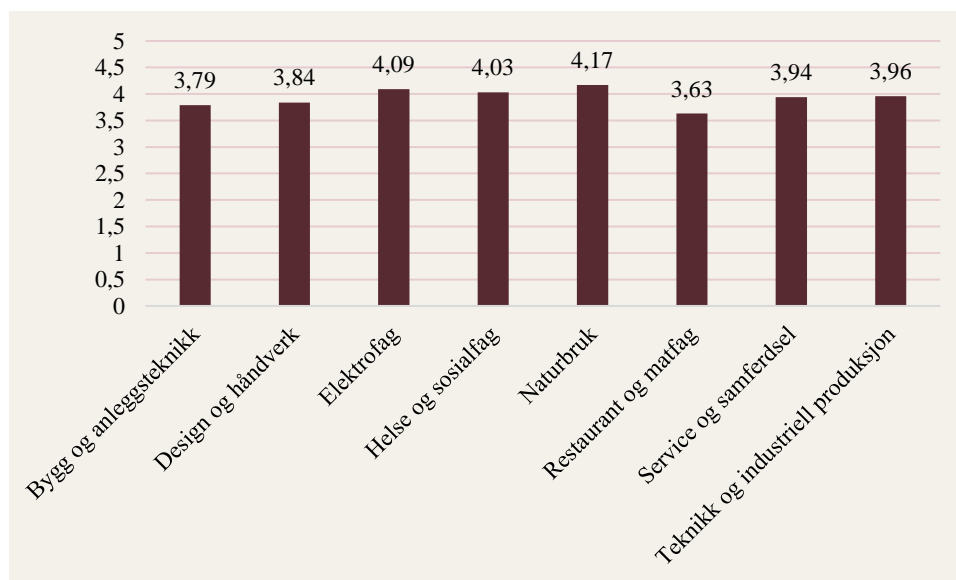
Av tabellen ser vi at det er stor grad av samsvar mellom lærlingenes og bedriftenes svar for bygg- og anleggsteknikk, design og håndverk, naturbruk og teknikk og industriell produksjon. Med unntak av bygg- og anleggsteknikk og design og håndverk mener lærebedriftene i noe større grad enn lærlingene, at lærlingen var faglig forberedt etter tiden i skole.

I intervjuer oppga flere av lærebedriftene at de fleste lærlingene er godt faglig forberedt. Det kommer også frem at enkelte lærlinger ikke er like godt forberedt, og ett opplæringskontor ønsker at kunnskapsnivået til lærlingene var høyere. Ett intervjuobjekt fra en av de selvstendige lærebedriftene oppgir at lærlingene er dårlig faglig forberedt. Intervjuobjektet mener dette henger sammen med at en del lærlinger innen frisørfaget har dårlige karakterer, at motivasjonen er lav og at statusen til yrket er lav.

Kjennskap til, krav og forståelse av arbeidslivet

I lærlingeundersøkelsen fikk lærlingene spørsmål om yrkesfaglig fordypning ga dem viktig kjennskap til arbeidslivet.

Figur 2 Svar på om YFF ga lærlingen viktig kjennskap til arbeidslivet. (Kilde: Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1497)

Lærlingene er i stor grad enig i at yrkesfaglig fordypning gir dem viktig kjennskap til arbeidslivet, og gjennomsnittet totalt sett var i 2019 3,96. Svarene varierer noe mellom utdanningsprogrammene. Lærlinger i naturbruk og elektrofag oppgir i størst grad at yrkesfaglig fordypning ga dem viktig kjennskap til arbeidslivet. Lærlinger i restaurant- og matfag og bygg- og anleggsteknikk svarer i lavest grad på at yrkesfaglig fordypning ga dem viktig kjennskap til arbeidslivet. Bygg- og anleggsteknikk hadde i 2018 den laveste skåren med 3,62, mens restaurant- og matfag hadde det høyeste snittet med 4,34.

I lærlingeundersøkelsene kan en også få svarene ut fra hvilken videregående skole elevene gikk på og dermed se eventuelle forskjeller i svarene mellom skolene.

Tabell 13 Svar på om YFF ga lærlingen viktig kjennskap til arbeidslivet. Svar fra privatister er ikke tatt med. (Kilde: Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1422)

Utdanningsprogram	Laveste skår	Høyeste skår
Bygg- og anleggsteknikk	3,1 (Dalane)	4,6 (Åkrehamn)
Design og håndverk ³⁴	----	----
Elektrofag	3,5 (Ølen)	4,4 (Godalen, Randaberg, Sauda)
Helse- og oppvekstfag	3,9 (Bryne, Karmsund)	4,8 (Randaberg)
Naturbruk	4 (Øksnevad)	4,7 (Bryne ³⁵)
Restaurant- og matfag	3,3 (Jåttå)	4 (Bryne)
Service og samferdsel	3,8 (Gand)	4,4 (Haugaland)
Teknikk og industriell produksjon	2,9 (Strand, Øksnevad)	4,7 (Ølen)

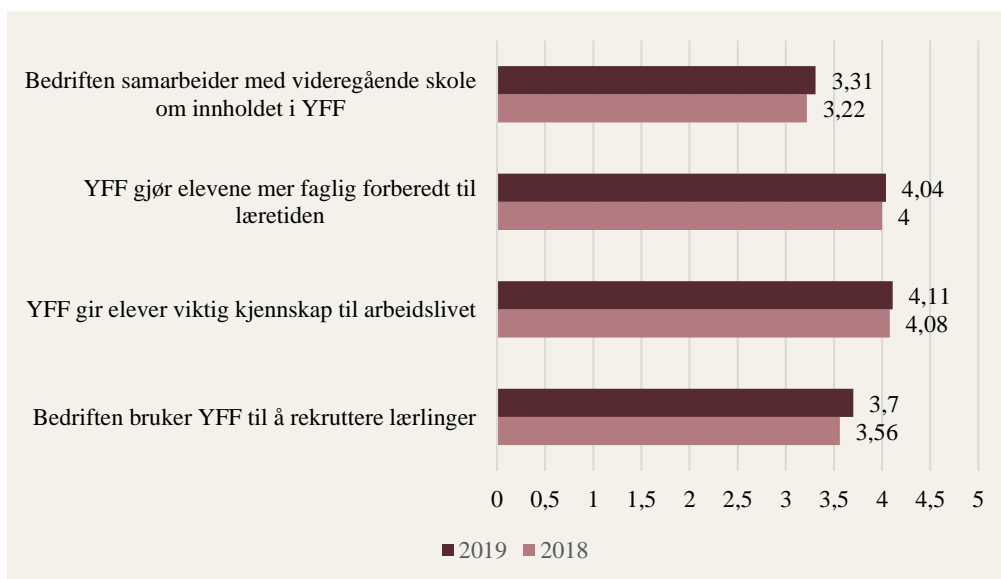
Tabellen viser at det varierer fra skole til skole i hvilken grad lærlingene mener at yrkesfaglig fordypning ga de viktig kjennskap til arbeidslivet. Enkelte skoler har lav skår.

I lærebedriftsundersøkelsen ble bedriftene spurt fire spørsmål som omhandler yrkesfaglig fordypning (YFF).

³⁴ I lærlingeundersøkelsen er det for design og håndverk kun svar i fra lærlinger som tok faget som privatist og lærlinger som gikk på én skole (Godalen), og dette er derfor ikke tatt med.

³⁵ Bryne har ikke naturbruk som ordinært studieprogram, men som tilrettelagt opplæring.

Figur 3 Svar på spørsmål som omhandler yrkesfagligfordypning – YFF. (Kilde: Lærebedriftsundersøkelsen 2019)

Lærebedriftene mener i stor grad at «YFF gjør elevene mer faglig forberedt til læretiden» og «YFF gir elever viktig kjennskap til arbeidslivet». Lærebedriftene svarer i snitt noe høyere på om YFF ga elevene viktig kjennskap til arbeidslivet enn hva lærlingene svarer (3,96). Det er bedrifter innenfor elektrofag og restaurant- og matfag som i størst grad oppgir at de bruker yrkesfaglig fordypning til å rekruttere lærlinger. Påstanden «Bedriften samarbeider med videregående skole om innholdet i YFF» har fått lavest skår. Det er bedrifter som har lærlinger innen helse- og oppvekstfag og design- og håndverk som i minst grad oppgir at de samarbeider med videregående skoler om innholdet i yrkesfaglig fordypning.

Opplæringskontoret Byggopp oppgir at de i nord-fylket har et godt samarbeid med de videregående skolene og at de er innom og prater med elever og lærere og snakker om hvilke forventninger bedriftene har til elevene. Lærlingkompaniet besøker også skolene i forbindelse med forberedelse til utplasseringen.

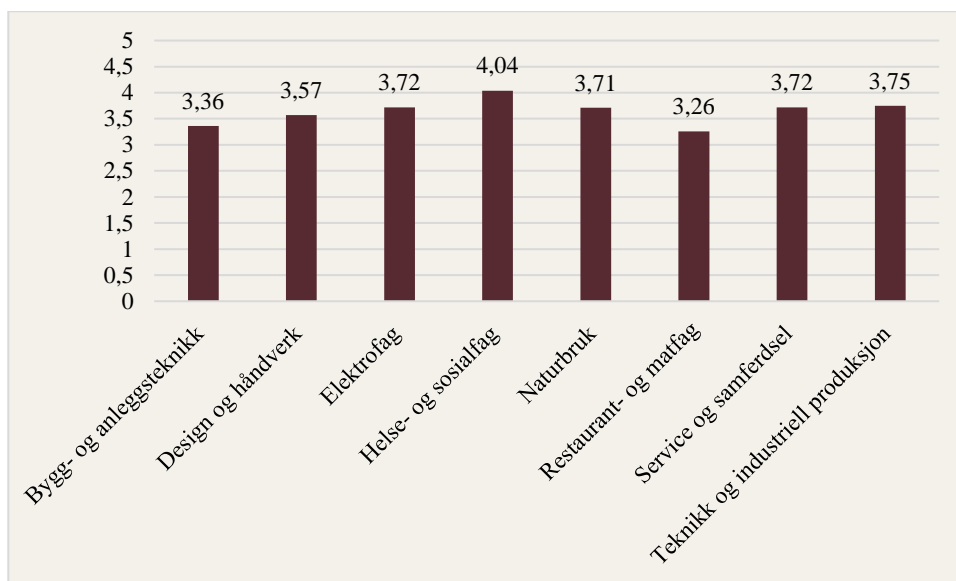
Intervjuobjekt i fra ett av opplæringskontorene oppgir at det er lite samarbeid om faget yrkesfaglig fordypning med fylkeskommunen.

Intervjuobjekter fra én lærebedrift oppgir at det er forskjeller mellom skolene hvor godt elevene er forberedt på læretiden. Intervjuobjekter fra en annen lærebedrift oppgir at de ikke kan se noen forskjeller mellom skolene, men at det er variasjoner fra år til år.

Forståelse for kravene i arbeidslivet

I lærebedriftsundersøkelsen blir bedriftene spurt om årets lærling(er) hadde god forståelse for kravene i arbeidslivet da de begynte i læret.

Figur 4 Svar på om årets lærling(er) hadde god forståelse for kravene i arbeidslivet da de begynte i læretiden. (Lærebedriftsundersøkelsen 2019, N = 672)

Figuren viser at det varierer mellom de ulike utdanningsretningene om årets lærling, etter lærebedriftenes mening, har god forståelse for kravene i arbeidslivet. Totalt sett var skåren på 3,62. Lærebedrifter innen helse- og oppvekstfag mener i størst grad (4,04) at årets lærling har god forståelse for kravene i arbeidslivet, mens lærebedrifter i restaurant- og matfag i minst grad oppgir at lærlingene har god forståelse for kravene i arbeidslivet med 3,26.

Tabell 14 Svar for utvalgte lærefag - Årets lærling hadde god forståelse for kravene i arbeidslivet da de begynte i læretiden utvalgte lærefag. (Lærebedriftsundersøkelsen, N = 17, 23, 13, 86)

Lærefag	2019
Barne- og ungdomsarbeiderfaget	4,24
Frisørfaget	3,43
Kokkfaget	3,42
Tømrerfaget	3,31

Det fremkommer av tabellen at lærlinger innen barne- og ungdomsarbeiderfaget har god forståelse av kravene i arbeidslivet, mens de andre tre lærefagene har vesentlig lavere skår.

Av referat i fra dialogmøter ser vi opplæringskontorene/kommunene oppgir at de informerer lærlingen om ulike retningslinjer for eksempel knyttet til oppmøte, beskjed ved sykdom, legebesøk o.l.

Tilbakemeldinger i intervjuer

Flere intervjuede lærlinger, oppga at skolen kunne vært bedre på å informere de om arbeidslivet. Her nevnes det for eksempel at de kunne fått mer informasjon om regler om arbeidstid, ferierettigheter, fravær, forskjellen på en lærling og andre ansatte, mer kunnskaper om HMS og hva en kan gjøre i ulike situasjoner. Noen av lærlingene er fornøyde og oppga at skolen forberedte dem godt.

Noen av lærlingene opplevde at det var en stor overgang mellom å gå på skole og det å begynne i lære. Dette gjaldt for eksempel i forhold til at det var lange arbeidsdager, at yrket var hardere enn forventet og at arbeidet var fysisk tungt.

I intervjuer med lærebedrifter kommer det frem ulike synspunkter på om lærlingene er godt forberedt til læretiden og har forståelse for kravene i arbeidslivet. Noen mener at lærlingene jevnt over er godt forberedt, mens andre mener at det varierer. Noen mener at lærlingene er lite kjent med rettigheter og plikter i arbeidslivet. Her er noen av tilbakemeldingene som intervjuobjekter kom med:

- Lærlinger synes å mangle noe forståelse for overgangen fra Vg2 til lærebedrift.
- Det er en brå overgang for elevene å begynne i lære.
- For noen lærlinger kommer læretiden som et sjokk.
- Det er en økende andel lærlinger som ikke klarer å komme tidsnok, er mye på mobiltelefonen eller blir sykemeldt rask.
- Enkelte lærlinger er uselvstendige.

Enkelte intervjuobjekter fra fagopplæringen sitter også med inntrykk av at overgangen fra Vg2 til lære kan være utfordrende for noen lærlinger og at alle ikke er godt nok forberedt på de krav og forventninger som møter dem som arbeidstakere.

Informasjon fra fylkeskommunen

Frem til våren 2019 sendte fylkeskommunen ut en informasjonsbrosjyre til lærlingene sammen med lærekontrakten. Informasjonsbrosjyren beskrev hva det vil si å være lærling og kort om hvilke plikter og rettigheter lærlinger har, og hvem de kan kontakte. Det lå også med informasjon om elev- og lærlingombudet. Fra og med våren 2019 har lærekontraktene blitt sendt ut elektronisk, og denne informasjonen er ikke vedlagt.

På hjemmesiden til fylkeskommunen står det følgende om avslutning av læreforholdet: «Ta tidlig kontakt hvis det er utfordringer i læreforholdet. Hvis det er behov kan vi være med i møter sammen med lærebedriften din, eventuelt kontakte PPT eller oppfølgingstjenesten.» Denne informasjonen står ikke i informasjonsbrosjyren som tidligere ble lagt ved lærekontrakten.

Seksjon- fag og yrkesopplæring er ikke ute i skolene og informerer elever på Vg2. Elev- og lærlingombudet pleier i samarbeid med LO å besøke Vg2 på vårparten. Revisjonen har fått tilsendt presentasjonen og ser at elev- og lærlingombudet informerer om lærlingenes rettigheter og plikter etter opplæringsloven. LO informerer om fagforeninger, tariffavtale, plikter som ansatt og lignende.

Flere av lærlingene revisjonen intervjuet kjente ikke til at de kunne kontakte elev- og lærlingombudet eller hadde en kontaktperson i seksjon fag- og yrkesopplæring.

Helhetlig fag- og yrkesopplæring

Seksjon for opplæring i skole jobber med å styrke tiltaket «Helhetlig fag- og yrkesopplæring» (HFY), som retter seg mot samtlige yrkesfaglige utdanningsprogram. Det gjennomføres nettverksmøter mellom skole, opplæringskontor, bedrifter og prøvenemnder innenfor hvert av de yrkesfaglige utdanningsprogrammene, med målsetting om i størst mulig grad sikre overgangen mellom opplæring i skole og bedrift. Arenaen skal medvirke til å gi elevene økt læringsutbytte gjennom et forsterket samarbeid mellom skole og bedrift, mellom lærer og instruktør.

2.3.3 VÅR VURDERING

Skolene har organisert faget Yrkesfaglig fordypning ulikt, og omfanget av praksis varierer betydelig. Skolene skal utarbeide lokale læreplaner i faget, men våre stikkprøver avdekket at dette ikke alltid foreligger. Etter vår vurdering er det ikke tilstrekkelig å henvise til at en bruker læreplanen for opplæring i bedrift og VG3 i skole, da denne læreplanen er mer omfattende og skal dekke læretiden og ikke et 253 timers fag som Yrkesfaglig fordypning er i Vg2. Revisjonen stiller spørsmål ved på hvilket grunnlag elevene blir vurdert, når det ikke foreligger en lokal læreplan med kompetansemål.

Det pågår et nasjonalt arbeid med endringer i læreplaner, og læreplaner for Vg2 skal ifølge Utdanningsdirektoratet på høring i perioden 15.08 – 15.11.20. Dersom det fortsatt skal være lokale læreplaner i faget, ber revisjonen fylkeskommunen sikre at lokale læreplaner blir utarbeidet. Revisjonen anbefaler, så sant det er rom for det, at det i læreplanene legges inn mål som omhandler lærlingenes rettigheter og plikter som arbeidstaker.

I lærebedriftsundersøkelsen fremkommer det at samarbeidet mellom lærebedrifter og skolene om faget yrkesfaglig fordypning er lav.

Både resultatene fra spørreundersøkelsene og intervjuene viser at ikke alle lærlinger har like god forståelse for kravene i arbeidslivet og rettigheter og plikter som lærling. Elev- og lærlingombudet informerer noe om rettigheter, og fylkeskommunen sendte informasjonsbrosjyre vedlagt lærekontrakten frem til lærekontraktene ble sendt elektronisk³⁶. Det er uheldig at denne informasjonen ikke lenger distribueres til lærlingene. Flere lærlinger kjenner ikke til at de kan kontakte fylkeskommunen ved behov, noe som kan føre til at lærlinger i selvstendige lærebedrifter blir stående alene.

Resultatene fra lærlingeundersøkelsen og lærebedriftsundersøkelsen viser at det varierer mellom utdanningsprogrammene hvor faglig forberedt lærlingene er. Lærlinger i helse og oppvekstfag er i større grad faglig forberedt enn lærlinger i bygg og anleggsgfag.

Revisjonen anbefaler at fylkeskommunen sikrer at det iverksettes tiltak for de utdanningsprogram og skoler som skårer lavt i lærlingeundersøkelsen på indikatorene «faglig forberedelse» og «forståelse for arbeidslivet».

³⁶ Startet 2019

2.4 HVORDAN FUNGERER FYLKESKOMMUNENS OPPFØLGING OVERFOR LÆRLINGER SOM OPPLEVER SPESIELLE UTFORDRINGER I LÆRETIDEN?

2.4.1 REVISJONSKRITERIER

Lærlinger kan møte ulike utfordringer i læretiden. Det kan for eksempel være knyttet til selve opplæringen eller til trivsel på arbeidsplassen. Opplæringen er regulert av opplæringsloven, mens lærlingenes rettigheter og plikter blant annet er regulert av arbeidsmiljøloven.

Som omtalt i kapittel 2.2 er ett av satsingsområdene til fylkeskommunen at lærebedrifter skal jobbe for at alle lærlinger og lære kandidater trives.

I opplæringsloven § 4 fremkommer det at lærebedriften plikter å legge til rette for produksjon og opplæring slik at lærlingen kan nå målene i læreplanen. I tillegg skal lærebedriften utarbeide en intern plan for opplæringen, og lærebedriften skal skape et godt arbeids- og læremiljø.

Til hvert lærefag er det utarbeidet læreplaner som er tilgjengelige på Utdanningsdirektoratets hjemmeside. Læreplanen beskriver hva lærlingen skal lære i læretiden. På hjemmesiden til Rogaland fylkeskommune³⁷ står det: «Som lærling skal du få opplæring i hele læreplanen i faget. Opplæringen blir gitt av instruktører og faglig ledere i bedriften din.»

I opplæringsloven § 4-6 fremkommer det at dersom fylkeskommunen finner at opplæringen ikke er tilfredsstillende, skal fylkeskommunen sørge for å skaffe lærlingene ny lære plass for resten av kontrakttiden.

På fylkeskommunens hjemmeside³⁸ står det: «Elev- og lærlingombudet jobber for å sikre dine rettigheter som elev og lærling. Du kan spørre om alle dine rettigheter og plikter. Ombudet hjelper deg med enkeltsaker hvis du trenger det. Elev- og lærlingombudet jobber også for din rett til et godt skolemiljø eller arbeidsmiljø.» Det fremkommer også at lærlingen skal ta kontakt med fylkeskommunen tidlig dersom det er utfordringer i læretiden.

Revisjonskriterier:

- Lærlingen skal få opplæring i læreplanen i lærefaget.
- Lærebedriftene skal jobbe for at alle lærlinger og lære kandidater trives.
- Fylkeskommunen skal se til at lærebedrifter skaper et godt arbeids- og læremiljø for lærlingen.

³⁷ <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/larling-og-larekandidat/larling/>

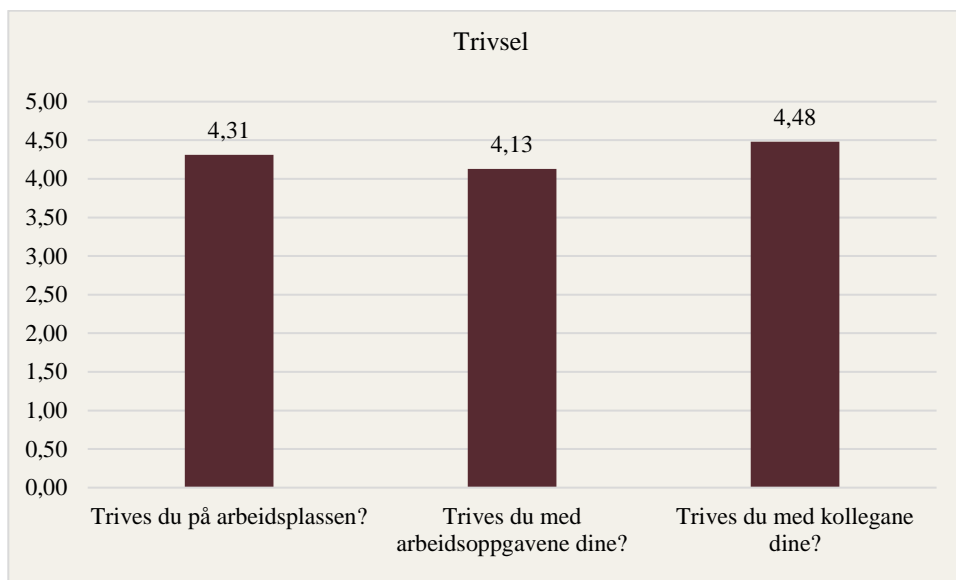
³⁸ <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/elev-larling-og-mobbeombud/elev-og-larlingombud/>

2.4.2 PSYKOSOSIALE FORHOLD PÅ ARBEIDSPLASSEN

Trivsel

85 prosent av lærlingene trives på arbeidsplassen. I 2019 var den totale skåren på dette spørsmålet 4,3 og 4,4 i 2018. I 2019 var det rundt 6 prosent av lærlingene som oppga at de i svært liten grad eller i nokså liten grad trives på arbeidsplassen.

Figur 5 Trivsel (Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1506 – 1507 - 1507)

Figur 5 viser at lærlingene i noe større grad trives med kollegaene sine enn med arbeidsoppgavene. I 2019 var det lærlinger på elektrofag som i størst grad oppga at de trives (skår 4,66).

De fleste av lærlingene revisjonen har snakket med, oppgir at de trives godt på arbeidsplassen. Én av lærlingene vi intervjuet oppga å ikke ha trivdes på en av arbeidsplassene som lærlingen var på. Lærlingen opplevde at andre ansatte ikke hilste, at ansatte ikke tok kontakt og at lærlingen kunne bli uteglemt til møter. Én annen lærling oppga å ikke føle seg komfortabel med veileder og enkelte andre ansatte i lærebedriften.

Mobbing

3,1 prosent av lærlingene oppgir i lærlingeundersøkelsen å bli mobbet. Det vil si at relativt få lærlinger opplever å bli mobbet (3,1 prosent). 20 lærlinger oppgir å bli mobbet omtrent én gang i uken eller flere ganger i uken, og 27 to-tre ganger i måneden. Litt over halvparten av lærlingene som blir mobbet oppgir at de ikke har fortalt det til noen. Tilsvarende tall for 2018 var 33 prosent. Ca. 72 prosent oppgir at det ikke er gjort noe for å få slutt på mobbingen.

Når elever går på videregående opplæring gjelder opplæringsloven kap. 9 A som omhandler elevs rett til et trygt og godt skolemiljø, herunder at skolene har aktivitetsplikt dersom en elev ikke opplever å ha et trygt og godt skolemiljø. Når elevene går over i lære, er det ifølge opplæringsloven § 4-4 lærebedriften som har ansvar for å skape et godt arbeids- og læringsmiljø. Selv om arbeidsmiljøloven inneholder bestemmelser om at ansatte skal sikres et arbeidsmiljø som

gir full trygghet mot fysiske og psykiske skadevirkninger³⁹, opplever elev- og lærlingombudet å ikke ha samme mulighet til å veilede og hjelpe lærlinger som elever. Dette er omtalt i årsmeldingen til elev- og lærlingombudet for 2018/2019: «Her erfarer ombudet at det er ikke alltid lærlingen opplever å bli behandlet på lik linje som andre ansatte. Selv om dette er lærebedriftene sitt ansvar å følge opp en slik sak, så er ikke virkeligheten alltid slik. Ombudet opplever at det er annerledes for de lærlingene som har et opplæringskontor i ryggen. De jobber tett på lærlingen og er et blant annet bindeledd for å sikre og ivareta lærlingens miljø. Samtidig er det en del selvstendige lærebedrifter, som innebærer at lærlingen fort kan bli stående alene. I denne typen henvendelser savner ombudet et mandat til å kunne gå inn og ivareta lærlinger på lik linje som en kunne ivaretatt en elev på en skole».

Seksuell trakassering

5,84 prosent av lærlingene (83 lærlinger) svarer i lærlingeundersøkelsen at de har vært utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet på arbeidsplassen de siste månedene. 6 lærlinger oppgir å ha opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet to-tre ganger i måneden og 77 svarer en sjelden gang⁴⁰. Uønsket seksuell oppmerksomhet skjer først og fremst innen helse- og oppvekstfag og restaurant- og matfag. Tre av elleve lærlinger som har svart på spørsmålet om det er gjort noe for å få slutt på trakasseringen, svarer «ja».

Fagleder gruppe 2 oppgir at det på nasjonalt nivå arbeides med å gjøre endringer i lærlingeundersøkelsen, slik at lærlinger som svarer at de blir mobbet eller utsatt for seksuell trakassering, får oppgitt kontaktinformasjon til elev- og lærlingombudet.

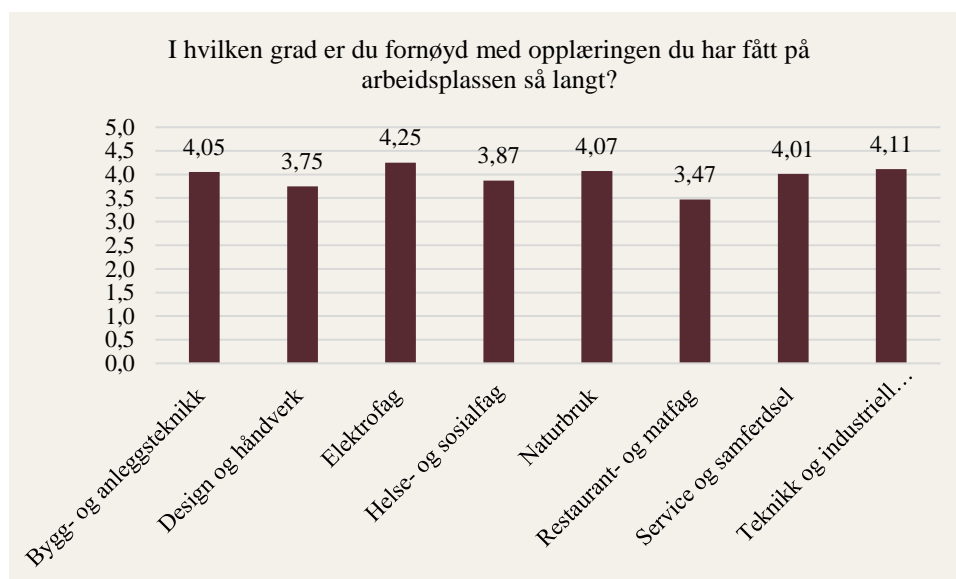
2.4.3 OPPLÆRINGEN

79 prosent av lærlingene er fornøyde med opplæringen de får i lærebedriften. Både i 2018 og i 2019 hadde denne indikatoren en skår på ca. 4,1. Det er likevel noen lærlinger som ikke er fornøyde med opplæringen og som svarer i svært liten grad eller i nokså liten grad. I 2019 svarte 8,5 prosent (129 lærlinger) at de ikke var fornøyde med opplæringen.

³⁹ Arbeidsmiljøloven § 1-1

⁴⁰ 1503 lærlinger svarte på spørsmålet.

Figur 6 Svar på om i hvilken grad lærlingen er fornøyd med opplæringen på arbeidsplassen. (Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1512)

Figuren viser at det i 2019 er lærlinger på elektrofag som er mest fornøyde med opplæringen de får på arbeidsplassen. Det samme var det i 2018. Lærlinger innen restaurant- og matfag er minst fornøyde med en skår på 3,47. I 2018 var det lærlinger innen design og håndverk som var minst fornøyde med opplæringen på arbeidsplassen.

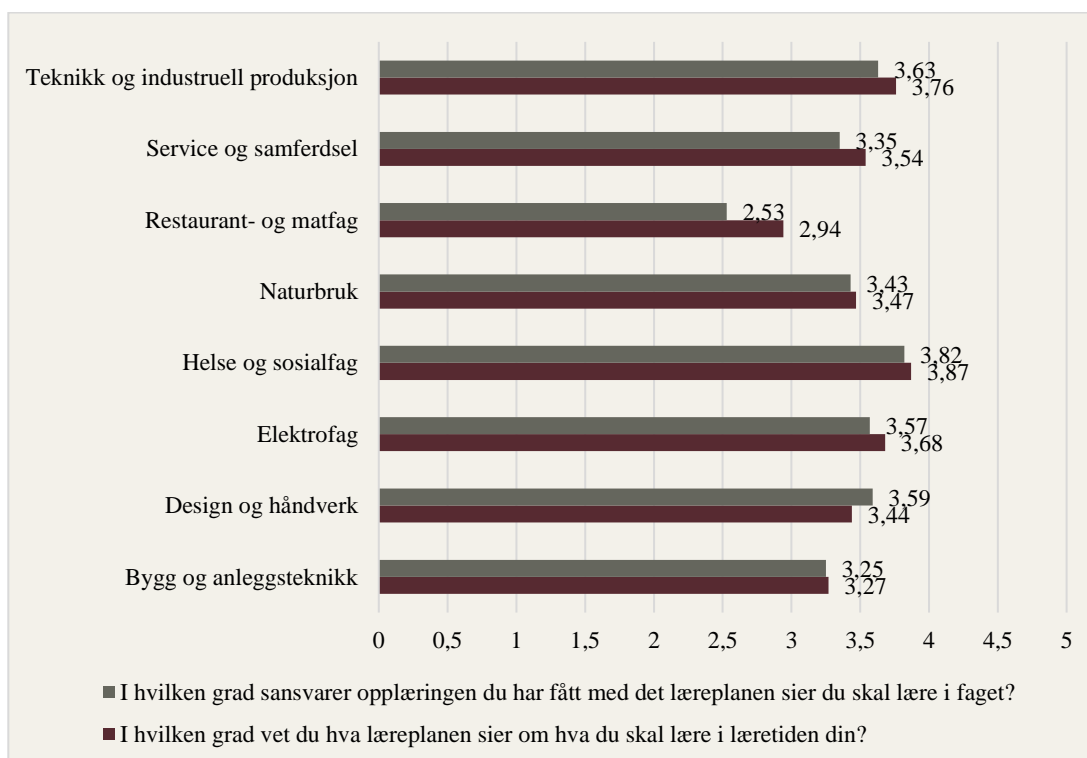
I intervjuer med lærlinger fremkom det at en god del er fornøyde med opplæringen de får i bedriften. Enkelte av lærlingene var ikke like fornøyde med opplæringen, og det handlet om at instruktør/veileder hadde liten tid til veiledning. Én av lærlingene revisjonen har intervjuet oppga å ikke være fornøyd med opplæringen og opplevde den som lite grundig. Lærlingen oppga å ha tatt det opp med både bedriften og opplæringskontoret, uten at det var blitt bedre.

Interne planen

Alle lærlinger skal ha en plan for opplæring som sikrer at lærlingen får riktig opplæring. Lærebedrifter skal ikke bli godkjent før en intern plan foreligger.

I 2019 svarte omtrent 68 prosent (skår 3,6) av lærlingene at de i svært stor grad eller i nokså stor grad er kjent med hva læreplanen sier at de skal lære.

Figur 7 Kjennskap til læreplanen og samsvar mellom læreplanen og opplæringen.
(Lærlingeundersøkelsen 2019, N =1501, 1509)

Det fremkommer av figuren at det for noen utdanningsprogram er lærlinger som ikke har god nok kjennskap til læreplanen. Lavest skår gir lærlinger på restaurant- og matfag med 2,94 og bygg- og anleggsteknikk 3,27. Ca. 75 prosent av lærlingene på helse- og oppvekstfag oppgir at de er kjent med hva læreplanen sier de skal lære, mens tilsvarende tall på restaurant- og matfag er på 48 prosent. Totalt sett svarer 6 prosent av lærlingene at de ikke vet hva læreplanen sier at de skal lære i læretiden.

10,93 prosent av lærlingene svarer vet ikke på spørsmålet «I hvilken grad samsvarer opplæringen du har fått med det læreplanen sier du skal lære i faget?»

I spørreundersøkelsene blir lærebedriftene og lærlingene spurt om bedriften bruker denne planen i opplæringen av lærlingen. De lærlingene som revisjonen har intervjuet oppga at de kjente til den interne planen og de fleste oppga at den var i bruk.

Tabell 15 Blir den interne planen brukt? (Lærlingeundersøkelsen 2018 N = 1375, 2019 N = 1506 og lærebedriftsundersøkelsen 2018 N = 936, 2019 N =632)

I prosent	Lærebedrifter 2018	Lærlinger 2018	Lærebedrifter 2019	Lærlinger 2019
Ja	47,76	35,35	51,55	32,01
Ja, til dels	42,63	35,56	41,80	37,45
Nei	7,05	10,25	4,14	11,16
Vet ikke	2,56	18,84	2,51	19,39

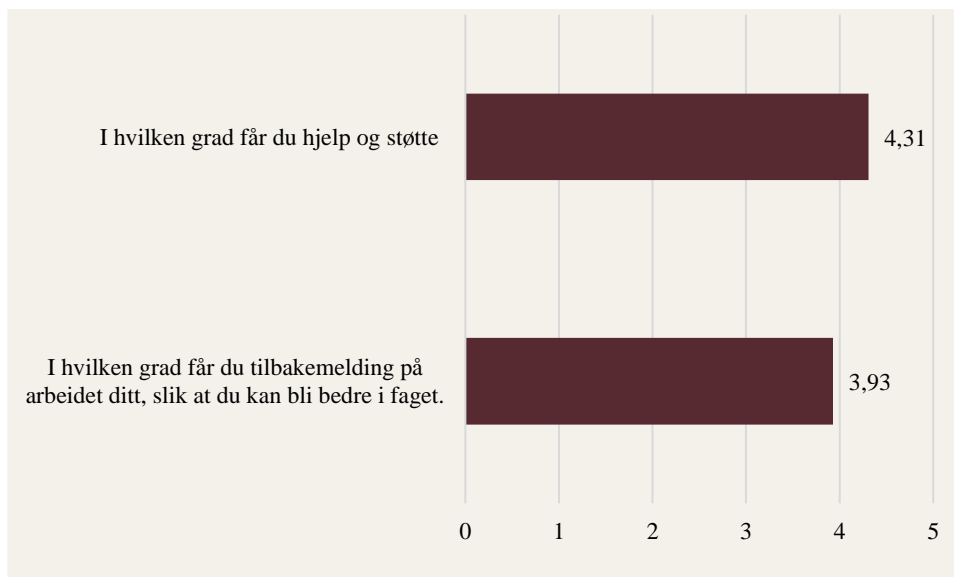
Tabellen viser at lærebedriftene i større grad enn lærlingene oppgir at planen blir brukt i opplæringen. I 2019 svarer i underkant av 19 prosent av lærlingene at de ikke vet om planen blir brukt. Dersom en ser på de fire utvalgte lærefagene, varierer svarene fra 18,2 prosent (kokkfaget) til 32 prosent (frisørfaget) på hvor mange som svarer vet ikke. Årsaken til at det er så pass mange som svarer «vet ikke» av lærlingene, kan være at lærebedriftene benytter andre ord på den interne planen, som for eksempel kompetansebok.

70,59 prosent av lærebedriftene i naturbruk oppgir at de bruker den interne planen i opplæringen (svarer ja), mens 39,58 prosent av lærebedriftene i bygg- og anleggsteknikk svarer ja. For de fire lærefagene revisjonen har valgt ut, var det innenfor tømmerfaget det var færrest lærebedrifter og lærlinger som svarte entydig ja med 34,5 prosent og 17 prosent.

Hjelp og støtte

Figuren på neste side viser i hvilken grad lærlinger oppgir at de får hjelp og støtte og tilbakemelding på arbeidet slik at de kan bli bedre.

Figur 8 Svar på om hjelp og støtte og tilbakemelding på arbeidet (Lærlingeundersøkelsen 2019, N = 1504, 1504)

Av figuren fremkommer det at lærlingene i stor grad opplever å få hjelp og støtte, men skåren på i hvilken grad lærlingen får tilbakemelding på arbeidet slik at de kan bli bedre, er noe lavere.

Lærevansker

Noen lærlinger kan ha lærevansker som gjør at de kan ha utfordringer i læretiden. Lærlinger har lik rett på tjenester fra PPT som elever i videregående opplæring. På rogfk.no står det: «PPT skal medvirke til at lærlinger og lære kandidater i videregående opplæring får utbytte av opplæring og ikke hindres i dette av personlige, sosiale eller andre vansker.» Ifølge PP-rådgiver kan det omhandle at eleven trenger tilrettelegging i læreforholdet, og PPT kan bistå med rådgivning av opplæringskontor og/eller lærebedrift. Ved behov kan det gjennomføres ulike tester av lærlingene, for eksempel ved mistanke om dysleksi.

2.4.4 SYKDOM/DIAGNOSER

På hjemmesiden til Rogaland Fylkeskommune står det⁴¹ «Hvis du er borte fra jobb i en lenger periode skal lærebedriften din alltid melde fra til oss. Vi anbefaler at læretiden forlenges ved langvarig fravær, men du må være enig i denne endringen.»

I enkelte av hevingssakene som har gått til yrkesopplæringsnemnda oppgir enkelte lærlinger at de ikke har fått informasjon om reglene som gjelder for bruk av egenmeldinger/legeerklæring ved sykdom.

I intervjuer fremkommer det at det er en utfordring for lærebedriftene at de ikke alltid får informasjon om lærlinger som enten har læreversker eller har sykdommer/diagnoser. Noen av de vi intervjuet oppga at dersom lærebedriftene hadde visst om diagnosen/sykdommen, kunne det være lettere for de å tilrettelegge. Det er opp til den enkelte lærling om den velger å være åpen om eventuelle helseutfordringer. Noen intervjuobjekter oppgir at enkelte lærlinger velger å ikke fortelle noe fordi de er redd for at de ikke skal få læreplass dersom de forteller om sykdom/diagnose.

I noen av intervjuene med fylkeskommunen og lærebedrifter⁴² fremkommer det at noen lærlinger sliter med psykiske vansker. Enkelte oppgir også at det kan være en ekstra utfordring dersom lærlingen som sliter psykisk, skal arbeide i omsorgsykker. Lærlinger som har lette til moderate psykiske vansker kan få tilbud om støttesamtaler hos PPT. PPT tilbyr også mer systemrettet arbeid ved at de for eksempel kan snakke om psykisk helse til lærebedrifter.

I kvalitetsmeldingen for videregående opplæring 2019 står det: «Fylkeskommunens pedagogisk psykologiske tjeneste (PPT) kan hjelpe bedrifter med veiledning når lærlinger har personlige utfordringer. I noen tilfeller kommer de for seint inn i sakene. Bedrifter har ofte mindre erfaring og kunnskap om psykiske vansker og sosiale utfordringer enn skolene. Lærlinger omfattes av lærebedriftens bedriftshelsetjeneste der det er aktuelt, men denne har ikke nødvendigvis god nok kompetanse på utfordringene som ungdom kan oppleve. Derfor er det avgjørende at bedriftene vet om at det finnes gode muligheter for rådgivning og tilrettelegging som kan støtte både bedriften og lærlingene, slik at flere lærlinger kan bli værende i læringsløpet.»

2.4.5 OPPFØLGING AV LÆRLINGER I FORBINDELSE MED KORONAVIRUSET

På grunn av koronaviruset ble over 2000 fag- og svenneprøver som skulle gjennomføres utsatt. På hjemmesiden til Rogaland fylkeskommune står det: «I alle forhold som knytter seg til rettigheter og plikter i arbeidslivet, skal lærlingen behandles på samme måte som andre ansatte. Fylkeskommunen har ingen myndighet i permitterings spørsmål.»

Videre følger det at bedrifter som har lærlinger har ansvar for:

- å gi informasjon om eventuelle permitteringer
- å legge til rette for at lærekontrakten kan utvides hvis mulig
- at det eventuelt settes en ny sluttdato som fylkeskommunen godkjenner

⁴¹ <https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/larling-og-larekandidat/endre-eller-avslutte-lareforholdet/>

⁴² Inkludert opplæringskontor

- å legge til rette for at fagprøven kan avlegges på et senere tidspunkt hvis mulig

På det meste var 457 lærlinger permittert. Per 15.06.20 var 289 lærlinger permittert, og per 21.09.20 var 44 lærlinger permittert.

Enkelte av lærlingene revisjonen intervjuet var permittert på intervjutidspunktet. Noen lærebedrifter oppga at de hadde gitt lærlingene oppgaver som de kunne jobbe med.

Det ble etter en periode åpnet opp for å gjennomføre fagprøver, og 08.05.20 reviderte fylkeskommunen retningslinjene for gjennomføring av fag-, svenne-, og kompetanseprøver i forbindelse med Covid-19. Det ble vedtatt en dispensasjon i fra forskrift til opplæringsloven § 3-48 om at prøver kan gjennomføres tidligere enn tre måneder før læretidens utløp, og det ble gitt adgang for avkortning av læretiden.

Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring oppgir at de har vært i kontakt med lærebedriftene for å høre om de regner med å kunne ta inn permitterte lærlinger eller om de må søke om heving av lærekontrakten. Fylkeskommunen har et ansvar for permitterte lærlinger, og det kan bli aktuelt å lage et kombinert tilbud med noe opplæring i skole for disse lærlingene.

2.4.6 GJENNOMGANG AV ENKELTSAKER

Gjennomgangen av enkeltsakene viser at både lærebedrifter, medlemsbedrift og fylkeskommunen har fulgt opp lærlingene som hadde utfordringer i læreforholdet. I fire av fem saker har saksbehandler i fylkeskommunen deltatt på møter sammen med lærebedrift og lærling eller at saksbehandler har hatt telefonmøter med lærling. Sakene omhandler blant annet fravær uten rett til egenmelding eller uten å gi beskjed, og i to av sakene omhandler det i tillegg svak progresjon eller manglende innlevering av læringsoppdrag. Én av lærlingene oppga å ikke trives i lærebedriften, og en annen lærling reagerer på måten lærlingen blir behandlet. Lærlingen sliter i tillegg med sykdom. I to av sakene er oppfølgingstjenesten koblet på og PPT har vært inne i én av sakene. Etter møte med én av lærlingene har lærlingen hatt mindre fravær og lærlingen er godt motivert, og meldt opp til fagprøve. To av sakene har endt med hevingssøknad, én ved enighet og én ved uenighet. Sist nevnte er ikke behandlet i yrkesopplæringsnemnda enda. I tillegg er det én lærling som har oppgitt å ville heve lærekontrakt, men som ikke har fylt ut hevingssøknaden. I to av sakene ser vi at fylkeskommunen sliter med å få kontakt med lærlingene. I én sak fremkommer det at lærebedriften har ønsket å ha PPT inn, mens saksbehandler i fylkeskommunen mente at PPT ikke skulle inn.

Gjennomgangen viser at noen at sakene tar lang tid, for eksempel der det ikke oppnås kontakt med lærlingen.

2.4.7 ANDRE TILBAKEMELDINGER FRA INTERVJUENE

PP-rådgiver oppgir at det varierer i hvilken grad opplæringskontoret involverer PPT i saker. Rådgiveren oppgir at det er noen opplæringskontor han har jevnlig kontakt med, mens det er andre opplæringskontor som ikke tar kontakt. PP-rådgiver har arbeidet med dette. PP-rådgiver opplever å få kun et fåtall henvendelser fra kommunene, men at enkelte kommuner som Eigersund og Time er flinke til å involvere PPT ved behov.

Dersom seksjon fag- og yrkesopplæring skal ha møte med lærebedriften og lærlingen, kan også PPT være med på møtene for å avklare om det kan være aktuelt å henvise lærlingen til PPT.

De fleste lærlingene revisjonen har intervjuet, er i liten grad kjent med at fylkeskommunen har en rolle i forhold til læretiden og at de kan kontakte fylkeskommunen. Flere oppga at de ikke er kjent med at det er et elev- og lærlingombud de kan kontakte. Én ansatt i fylkeskommunen oppgir å ha blitt involvert i saker der det har kommet overaskende på lærlingen og foresatte at de kan kontakte fylkeskommunen.

Én annen ansatt i fylkeskommunen oppgir at det er bedre for lærlingen når bedriften er tilknyttet et opplæringskontor, for da har lærlingen en kontaktperson der. Den ansatte oppgir at dersom det er aktuelt for lærlingen å bytte lærebedrift, så vil det ofte være enklere i et opplæringskontor. Én av de større selvstendige lærebedriftene oppgir at de har hatt lærlinger som ikke har fungert, men at de har hatt suksess med at lærling har byttet lærested.

Enkelte i seksjon fag- og yrkesopplæring oppgir at det er relativt få lærlinger som tar direkte kontakt med dem, og det skyldes at det går greit i de fleste læreforhold. Dersom lærlinger tar kontakt med fylkeskommunen, kan fylkeskommunen ta kontakt med lærebedriften. Ved behov avtales det møter med lærebedriften.

Blant ansatte i fylkeskommunen er det ulike oppfatninger om i hvilken grad fylkeskommunen blir involvert dersom lærlinger har utfordringer i læreforholdet. Én av de ansatte i fylkeskommunen oppgir at lærebedrifter er flinke til å koble på fylkeskommunen tidlig dersom det er problemer i læreforholdet. Noen oppgir at fylkeskommunen kommer inn altfor sent, og som eksempel ble det oppgitt at det kommer inn hevingssaker der fylkeskommunen ikke har vært kjent med at det har vært utfordringer i læreforholdet. I oppstartsmøte oppga seksjonsleder fag- og yrkesopplæring og fagansvarlig gruppe 2 at oppfølgingen av lærlinger fungerer bra dersom fylkeskommunen og de involverte kan finne gode løsninger i samarbeid.

Én lærebedrift oppgir at i en sak der lærebedriften mener at de har gjort alt, så opplever de at fylkeskommunen ikke er med å tilrettelegge. Lærebedriften reagerer på at de i denne saken får beskjed fra seksjon fag- og yrkesopplæring at de må prøve lenger uten at de får søke om midler eller hjelp til å tilrettelegge. Fagleder gruppe 2 oppgir at de behandler alle søknader de mottar om ekstra midler, men at det kan gis avslag dersom vilkårene ikke er oppfylt.

Fagledergruppe 4 oppgir at det kan være utfordrende dersom det innenfor et lærefag er mange selvstendige lærebedrifter som ikke er organisert i et opplæringskontor. Dersom bedriftene hadde vært organisert i et opplæringskontor ville både lærlingen og bedriften ha noen de kunne kontakte ved utfordringer. Frisørbransjen trekker frem som et eksempel, hvor frisørene i nord-fylket ikke er organisert i et opplæringskontor. Dersom en lærling får utfordringer i læreforholdet i en selvstendig lærebedrift, opplever fagleder at det er vanskeligere å omplassere lærlingen.

Én frisørlærling som arbeider i en selvstendig lærebedrift oppgir at hun skulle ønske at der var noen utenfor lærebedriften som av og til kom og snakket med henne.

Rutine

I løpet av våren 2020 har fylkeskommunen utarbeidet en prosedyre for oppfølging av læreforhold. Prosedyren skal tydeliggjøre ansvarsfordeling og oppgaver mellom seksjon for fag- og yrkesopplæring, oppfølgingstjenesten og PPT. Fagleder gruppe 2 oppgir at planen er at fag- og

yrkesopplæring skal utarbeide en veileder til opplæringskontorene og de selvstendige lærebedriftene som skal inneholde informasjon om oppfølging av læreforhold.

2.4.8 VÅR VURDERING

En stor andel av lærlingene trives på arbeidsplassen, og spesielt godt med kollegene. Det er likevel noen lærlinger som ikke trives, opplever mobbing eller uønsket seksuell oppmerksomhet. Noen lærlinger velger å ikke fortelle til noen at de blir mobbet eller opplever/har opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet, og kan bli stående alene i en vanskelig situasjon. Fagleder i fylkeskommunen oppgir at det på nasjonalt nivå arbeides med å gjøre endringer i lærlingeundersøkelsen, slik at lærlinger som svarer at de blir mobbet eller utsatt for seksuell trakassering, får oppgitt kontaktinformasjon til elev- og lærlingombudet.

Elev- og lærlingombudet opplever utfordringer med å bistå lærlinger både med tanke på at kapittel 9 A i opplæringsloven, som omhandler elevens skolemiljø, ikke gjelder lærlinger, og at noen lærebedrifter ikke alltid behandler lærlingen på lik linje som andre ansatte. Dette gjelder spesielt for lærlinger som arbeider i selvstendige lærebedrifter som ikke har et opplæringskontor som de kan kontakte. Dersom en lærebedrift ikke følger opp at en lærling blir mobbet, har fylkeskommunen en mulighet til å vurdere om lærebedriften i verste fall skal miste godkjenning som lærebedrift. Dette kan særlig være aktuelt der det er problemer over tid.

79 prosent av lærlingene er fornøyde med opplæringen de får i læretiden, men 8,5 prosent oppga i 2019⁴³ at de i liten grad eller nokså liten grad var fornøyde med opplæringen. Flere av lærlingene er ikke kjent med hva læreplanen sier de skal lære, og en del lærlinger mener at det ikke er samsvar mellom det de skal lære og det de lærer. Det er bekymringsfullt at kun 51,5 prosent av lærebedriftene svarer entydig ja på at den interne planen blir fulgt. Lærlingene oppgir i mindre grad at den interne planen blir fulgt enn lærebedriftene. Revisjonen anbefaler fylkeskommunen å øke fokus på at lærebedriftene gir en opplæring som er i tråd med læreplan og intern opplæringsplan. For de fire utvalgte lærefagene er dette særlig aktuelt innenfor tømmerfaget.

Det er positivt at fylkeskommunen har utarbeidet en intern rutine for oppfølging av lærlinger.

En del lærebedrifter gjør mye for å følge opp enkelte lærlinger, og revisjonen ser at i noen saker kan utfordringer pågå over tid før det eventuelt går mot en heving av læreforholdet. Seksjon fag- og yrkesopplæring kommer sent inn i noen saker. Det er viktig at det kommer ut informasjon til lærebedriftene om hvilke muligheter fylkeskommunen har til å hjelpe lærebedrifter med oppfølgingen av lærlinger som har utfordringer. Det bør også gi, bedre informasjon til lærlingene.

Rogaland Revisjon anbefaler fylkeskommunen å bedre informasjonen til lærlingene slik at de vet at de har mulighet til å kontakte fylkeskommunen dersom de trenger hjelp/råd/veiledning. Dette gjelder særlig for lærlinger i selvstendige lærebedrifter.

⁴³ Lærlingeundersøkelsen

2.5 HEVING AV LÆREKONTRAKTER

2.5.1 REVISJONSKRITERIER

Reglene om heving av en lærekontrakt reguleres av opplæringsloven § 4-6, og skiller mellom heving ved enighet og heving ved uenighet.

Heving ved enighet

En lærekontrakt kan heves ved enighet mellom bedriften og lærlingen, etter at lærebedriften har orientert fylkeskommunen skriftlig om det (opplæringsloven § 4-6). I en tilsynsrapport fra Fylkesmannen i Vest-Agder står det: «Heving av lærekontrakt etter enighet mellom partene jf. § 4-6 andre ledd krever ikke samtykke fra fylkeskommunen. Det er dermed heller ikke krav om enkeltvedtak om dette forholdet.»

Fylkeskommunen har en rutine som gjelder heving av lærekontrakt ved enighet. Av rutinen fremkommer det at fylkeskommunen skal kontakte lærlingen per telefon/epost for å avklare eventuelle uklarheter samme dag de mottar melding om heving.

Heving ved uenighet

Lærekontrakten kan heves ved uenighet i følgende tilfeller (opplæringsloven § 4-6):

«Etter samtykke fra fylkeskommunen kan kontrakten heves av både lærebedriften og av lærlingen⁴⁴, dersom

- a) den andre parten gjør seg skyldig i vesentlige brudd på pliktene sine i arbeidsforholdet
- b) en av partene viser seg ute av stand til å holde fram i læreforholdet, eller
- c) lærlingen skriftlig sier fra at det er en urimelig ulempe for han eller hun å holde fram ut kontrakttida.»

En forutsetning for heving er at ett av vilkårene over er oppfylt. Fylkestinget har delegert til yrkesopplæringsnemnda å avgjøre om lærekontrakter kan heves ved uenighet.

Ifølge opplæringsloven § 4-6 skal lærlingen få anledning til å forklare seg muntlig før et eventuelt vedtak om heving blir fattet.

Fylkeskommunen har en rutine som gjelder heving ved uenighet. Uavhengig av om det er lærling eller lærebedrift/opplæringskontor som ønsker å heve kontrakten, skal lærlingen eller lærebedriften/opplæringskontor sende skriftlig begrunnelse for ønske om heving til fylkeskommunen. Av rutinen fremkommer det at den andre parten skal få anledning til å uttale seg, og det skal vurderes om det er grunnlag for meklings. Dersom partene fortsatt er uenige om hevingen, skal saken behandles av yrkesopplæringsnemnda.

Et vedtak om samtykke til heving eller et avslag, regnes som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven, da det omhandler rettigheter eller plikter for lærlingen eller lære kandidaten og lærebedriften. Partene har dermed klagerett på enkeltvedtaket.

⁴⁴ Disse reglene gjelder også for praksisbrevkandidaten, lære kandidaten eller kandidaten for fagbrev på jobb.

Opplæringsretten

Retten til videregående opplæring gjelder ut skoleåret eleven/lærlinger fyller 24 år (opplæringsloven § 3-1)⁴⁵. I forarbeidene til opplæringsloven kommer det frem det at det ikke lenger vil være nødvendig å fatte vedtak om avbrudd eller utsettelse av retten.

Revisjonskriterier:

- Fylkeskommunen skal kontakte lærlingen når de mottar melding om heving ved enighet.
- Før det blir gjort vedtak om heving etter krav fra lærebedriften skal fylkeskommunen sikre at lærlingen blir hørt.
- Ved heving ved uenighet skal saken behandles av yrkesopplæringsnemnda.

2.5.2 HEVINGER

Fylkeskommunens forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til lære plass

Rogaland fylkeskommune har en forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til lære plass⁴⁶. § 22 lyder: «§ 4-6 i opplæringsloven fastsetter reglene for heving av lærekontrakt og opplæringskontrakt. Når lærlingen eller lære kandidaten frivillig hever kontrakten mistes retten til videregående opplæring etter § 3-1. Når en lærekontrakt heves etter krav fra lærebedriften, beholdes retten med mindre vedtaket om heving fastsetter at retten mistes.

Lærlinger/lære kandidater som må avbryte læreforholdet på grunn av fysiske/psykiske årsaker beholder opplæringsretten. Når læreforholdet blir hevet før seks måneder er gått av læretiden, beholdes retten.»

Opplæringsloven ble endret juni 2018⁴⁷, og det fremkommer ikke lenger i § 4-6 at lærlinger eller lære kandidater som frivillig hever kontrakten mister retten til videregående opplæring.

Statistikk over antall hevinger

Når en heving registreres, registrerer seksjon fag- og yrkesopplæring årsaken til hevingen. Hevinger som skyldes at en lærekontrakt omgjøres til en opplæringskontrakt⁴⁸, eller dersom en

⁴⁵ Dette kom inn i opplæringsloven gjeldende fra 01.08.17. Tidligere fremkom det at fylkeskommunen kunne gi utsettelse eller avbrudd til retten til å ta tre års videregående opplæring i løpet av fem år etter fullført grunnskole.

⁴⁶ Fastsatt av fylkestinget 12.12.17 og ikrafttredelse fra 01.01.18.

⁴⁷ Gjeldende fra 01.08.18.

⁴⁸ Lærling går over til å være lære kandidat.

lærebedrift går inn i et opplæringskontor og lærling får ny kontrakt, er ikke med i oversikten i tabellen.

Tabell 16 Antall hevede lærekontrakter⁴⁹ (kilde: oppgitt av Rogaland fylkeskommune).

	2016	2017	2018	2019
Sum antall hevinger	321	324	351	354

Selv om det har vært en økning i antall lærlinger som har hevet lærekontrakten, har det i samme periode vært en økning i antall lærekontrakter. Fra 2017/2018 til skoleåret 2019/2020 har antall lærlinger økt med 11,7 prosent. Fra 2017 til 2019 har økningen i hevinger av lærekontrakter vært på 9,3 prosent⁵⁰.

I «årsoversikt for fagopplæring 2018» fremkommer det at 62 prosent av lærekontraktene heves i løpet av de første tolv månedene i lære og flest i løpet av de første seks månedene. Per 22.09.20 er 188 lærekontrakter og opplæringskontrakter hevet i inneværende år.

Årsakene til hevingene fremkommer i tabell 17:

Tabell 17 Oppgitte årsaker til at lærlinger hever lærekontrakten (kilde: RFK – kvalitetsmeldinger og tilsendt dokumentasjon).

Årsaker	2016	2017	2018	2019
Annen frafall (årsak ikke oppgitt)	49	49	32	50
Brudd på arbeidslivets regler	24	27	30	22
Feilvalg	84	81	95	111
Flyttet	30	28	25	20
Fått annet arbeid	16	18	30	40
Manglende oppholdstillatelse	0	0	1	0
Personlige årsaker	105	113	129	104
Økonomiske årsaker	13	8	9	7
Sun antall hevinger	321	324	351	354

Den vanligste årsaken til hevinger er personlige årsaker og feilvalg. Elev- og lærlingombudet oppgir at hun er kjent med saker der lærlinger ikke har ønsket å fortelle lærebedriften at hun/ han

⁴⁹ Disse tallene kan bli justert, dersom hevingssaker blir tilbakedatert til tidligere år.

⁵⁰ Tallene er ikke direkte sammenlignbare da antall lærlinger her er per 01.10.xx, og antall hevinger er oppgitt per år, men det gir likevel en god indikasjon på utviklingen.

har en diagnose/ er syk, og har valgt å heve lærekontrakten på grunn av at dette har skapt utfordringer i læreforholdet. Lærlingen har da oppgitt personlige årsaker som hevingsårsak.

Revisjonen har sett på hvilke lærefag som har en høy andel hevinger og har satt opp en oversikt over lærefag med mer enn 20 hevinger hvert av årene 2017 – 2019.

Tabell 18 Lærefag med mer enn 20 hevinger ett av årene (kilde: Rogaland fylkeskommune).

	2017	2018	2019
Elektrikerfaget	10	10	25
Frisørfaget	28	27	22
Helsearbeiderfaget	28	19	23
Salgsfaget	28	33	17
Tømrerfaget	31	36	40

Både elektriker-, helsearbeider- og tømrerfaget er fag med mange lærlinger. Det er færre læreplasser innenfor frisørfaget, og frisørfaget har en høy prosentvis andel hevinger.

Heving ved enighet

Dersom lærling og lærebedrift er enige om heving fyller de ut skjema for melding om heving av lærekontrakt/opplæringskontrakt, som signeres av begge parter og sendes til fylkeskommunen.

Både elev- og lærlingombudet og andre intervjuobjekter oppgir at det har vært lærlinger som har følt seg presset av lærebedriften til å signere på frivillig heving av lærekontrakt. For noen år siden innførte derfor fylkeskommunen en praksis med at saksbehandler ringer lærlingen når de får inn hevingen for å spørre om lærlingen er enig i at lærekontrakten heves. Elev- og lærlingombudet oppgir at hun etter denne endringen får færre slike henvendelser fra lærlinger. I én av sakene revisjonen gjennomgikk, så vi at lærlingen følte seg presset til å signere på en frivillig heving, men at lærlingen samme dag informerte seksjon fag- og yrkesopplæring om dette. Denne saken gikk videre til yrkesopplæringsnemnda som behandlet saken som heving ved uenighet.

En av de intervjuede oppga at i én nylig sak ønsket opplæringskontoret å heve av lærekontrakten, men etter et møte med seksjon fag- og yrkesopplæring har lærlingen fortalt hva lærlingen sliter med. Opplæringskontoret vil derfor se på saken på nytt.

Stikkprøvekontroll av hevinger

I mars 2020 ble 28 lærekontrakter hevet, og revisjonen har gjennomført en kontroll av 10 av disse sakene. Sakene ble valgt ut tilfeldig. Vi har undersøkt om det er foretatt riktige vurderinger knyttet til om eleven har rett til videregående opplæring og rett til å gjøre omvalg og om fylkeskommunen har vært i kontakt med lærlingen.

I alle sakene er det foretatt riktige vurderinger knyttet til om eleven fortsatt hadde rett til videregående opplæring, eller om eleven hadde brukt opp retten ved å gjøre ett omvalg.

I én av sakene er det ikke dokumentert at lærling har blitt kontaktet av seksjon fag- og yrkesopplæring. I tre av sakene er det dokumentert at saksbehandler har forsøkt å få kontakt med lærling både på telefon og på epost uten å lykkes. Fagleder gruppe 2 oppgir at dersom de ikke får kontakt med lærlingen fatter seksjon fag- og yrkesopplæring enkeltvedtak basert på de opplysninger som foreligger i saken. Anledningen til å klage oppgis i vedtaket.

Revisjonen har i tillegg sett nærmere på fire av hevingsbrevene som fylkeskommunen har sendt ut vedrørende heving ved enighet. I tre av brevene er det henvist til klagerett, men det fremkommer ikke om klageretten er knyttet til heving av lærekontrakten eller til et eventuelt enkeltvedtak om lærlingen mister opplæringsretten. I ett av hevingsbrevene, der lærling er under 24 år og ikke har tatt omvalg, fremkommer det at vedtaket kan påklages.

I et annet vedtak står det: «Ifølge Forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til læreplass i Rogaland fylkeskommune, beholder lærlinger som må avbryte læreforholdet på grunn av fysiske/psykiske årsaker opplæringsretten. Det betyr at du beholder opplæringsretten din. Den resterende delen av retten må normalt tas ut i henhold til opplæringslova § 3-1, 3. ledd.» Denne lærlingen var under 24 år og hadde hatt opplæringsrett uansett.

Heving ved uenighet og kontroll av hevingsaker

Yrkesopplæringsnemnda avgjør om en lærekontrakt kan heves ved uenighet.

Yrkesopplæringsnemnda består av tre folkevalgte, to representanter fra LO, to fra NHO og én representant fra Fellesforbundet. Ifølge fagleder gruppe 4 er yrkesopplæringsnemnda blant annet opptatt av hva som er gjort, om det er mulighet for omplassering av lærling og hvordan lærebedriften har fulgt opp saken.

I årene 2018 – mai 2020 har yrkesopplæringsnemnda behandlet seks hevingsaker, som vi har gjennomgått. Av sakspapirene fremkommer det at begge partene (lærling og lærebedrift) er hørt. I én av sakene hadde lærling følt seg presset til å signere heving, men kontaktet seksjon fag- og yrkesopplæring samme dag. I to av sakene ser vi at det var gjennomført en samtale med seksjon for fag- og yrkesopplæring, med tanke på å få til en positiv endring, uten at det har lyktes. Lærlinger som ønsker det, kan forklare seg muntlig for yrkesopplæringsnemnda.

Av de seks behandlede sakene var utfallet etter behandling i yrkesopplæringsnemnda:

Tabell 19 Utfall av saker behandlet i yrkesopplæringsnemnda (kilde: Rogaland fylkeskommune)

Vedtak	Antall
Lærling fikk medhold i at lærekontrakt ikke ble hevet.	2
Lærebedrift fikk medhold i at lærekontrakten ble hevet.	1
Lærling fikk medhold i å heve lærekontrakten.	1
Sak ble avvist da yrkesopplæringsnemnda mente at de ikke hadde fullmakt til å behandle saken da den gjaldt arbeidsmiljøloven.	1
Lærlingen hadde kort igjen av læretiden og fikk gå opp til fagprøven selv om bedrift ville heve kontrakten	1

I enkelte av sakene har fylkesrådmannen hatt en annen innstilling enn vedtaket til yrkesopplæringsnemnda. Revisjonen stiller spørsmål ved vedtaket til yrkesopplæringsnemnda i den ene avviste saken, jfr. sak 4 i tabell 19⁵¹.

En utfordring for både lærling og lærebedrift er at enkelte av sakene tar noe tid, enten på grunn av lang saksbehandling eller at yrkesopplæringsnemnda utsetter saken. Det kan være utfordrende for lærebedriften dersom de har en lærling som ikke fungerer og for lærlingen som må jobbe i en lærebedrift som ønsker å heve lærekontrakten med vedkommende.

Tiltak for å redusere hevinger

I «kvalitetsmelding for videregående opplæring 2019» står det: «Flere lærlinger hever lærekontrakten. Det tyder på at overgangen fra skole og ut i lærebedriftene fortsatt kan forbedres, og innsatsen på dette området bør økes. Vi vil arbeide videre med å forbedre oppfølgingen av elever fra Vg2 yrkesfag og lærlinger.»

Videre følger det: «Framover vil vi konsentrere innsatsen om å redusere antallet som slutter mens de er i lære. Bedre informasjon til bedriftene om at det er hjelp å få når lærlinger har det vanskelig, er ett av grepene. Med bedre kunnskap om hvordan lærlinger kan få tettere oppfølging, blir det mulig å oppnå målsettingen om at flere skal gjennomføre læretida og bestå fagprøven.»

Som nevnt i kapittel 2.2.3 skal seksjon for fag- og yrkesopplæring i år ha fokus på heving i dialogmøtene. Intensjonen er også at seksjon fag- og yrkesopplæring i større grad skal følge opp læringene, opplæringskontor og selvstendige lærebedrifter. Fagleder gruppe 2 oppgir at seksjon for fag- og yrkesopplæring også ønsker en tettere dialog med skolene for å kunne redusere feilvalg.

Tilbakemeldinger fra intervjuer

To av lærlingene som revisjonen kontaktet oppga at de har vurdert å heve lærekontrakten. For den ene var det i starten av læreforholdet, da lærlingen opplevde det som tøft å begynne i arbeidslivet. For den andre lærlingen, så helte lærlingen på intervjutidspunktet å heve lærekontrakten. Ingen av disse lærlingene hadde vært i kontakt med fylkeskommunen om situasjonen. Den ene lærlingen hadde heller ikke snakket med lærebedriften om situasjonen.

Lærlingene som revisjonen intervjuet ble spurt om de kjente til hvorfor andre lærlinger hadde hevet lærekontrakten. Årsakene som ble oppgitt var at lærlingen hadde slitt med det sosiale på arbeidsplassen, at læretiden ble opplevd som stressende i forhold til oppgaver som skulle leveres, at en som lærling kan oppleve «flink-pike-syndromet» og kan føle at en ikke mestrer læretiden, at en får lære plass langt vekke fra der en bor, utfordringer på lære plassen og redsel for å ikke få jobb etter læretiden.

PP-rådgiver oppgir at i noen saker som går mot heving, blir PPT kontaktet på et for sent tidspunkt. Både PP-rådgiver og OT-rådgiver oppgir at det kunne vært gjort mer i overgangen fra

⁵¹ Denne saken gjaldt en lærling som hadde lærekontrakt med et opplæringskontor der fylkeskommunen var medlemsbedrift. Innholdet i saken skiller seg ikke vesentlig fra andre saker som yrkesopplæringsnemnda har fattet vedtak i.

videregående skole til lærling. OT-rådgiver oppgir at en løsning kan være at enkelte lærlinger hadde noen som kjente eleven godt med i overgangen og som kunne støtte lærlingen i starten av læreforholdet. PP-rådgiver mener at PPT sin kompetanse om tilrettelegging i større grad kunne vært brukt på et tidlig tidspunkt til veiledning av lærebedrifter.

Sandnes kommune som lærebedrift, reagerer på at fylkeskommunens saksbehandling i forbindelse med heving av lærekontrakt. Det oppleves som overprøving av dem som arbeidsgiver i enkeltsaker. I sakene der de allerede har hatt sin oppfølging av lærling med tett dialog og oppfølgingsmøter, så har fylkeskommunen startet egen saksbehandling og på den måten opplever de at fylkeskommunen underkjenner deres saksbehandling.

Fylkeskommunen på sin side oppgir⁵² at de forholder seg til opplæringsloven i alle hevingssaker og er opptatt av at rettsikkerheten til lærlingene er ivaretatt. Herunder at det i hevingssaker er tilstrekkelig dokumentert hvilken opplæring lærlingen har fått, om det er foretatt noen tilrettelegging, at eventuelle møter som har vært avholdt er dokumentert, om det foreligger en skriftlig advarsel og at andre forhold som kan få betydning i en hevingssak er dokumentert. Fylkeskommunen ønsker å bli koblet på så tidlig som mulig.

2.5.3 VÅR VURDERING

Selv om det er en økning i lærekontrakter som heves, må økningen ses i sammenheng med at det de siste årene er inngått flere lærekontrakter. Fra 2017/2018 til skoleåret 2019/2020 har antall lærlinger økt med 11,7 prosent. Fra 2017 til 2019 har økningen i hevinger av lærekontrakter vært på 9,3 prosent⁵³.

Heving ved enighet krever ikke samtykke fra fylkeskommunen, men seksjon fag- og yrkesopplæring har som praksis å kontakte lærlingen for å avklare om hevingen er frivillig og sende ut et hevingsbrev. Gjennomgangen vår viser at fylkeskommunen i ni av de ti sakene revisjonen så på, forsøkte å kontakte lærlingen. I tre av hevingsbrevene revisjonen ba om, er det henvist til klagerett, men det er utydelig for revisjonen om fylkeskommunen mener å fatte et enkeltvedtak knyttet til heving av lærekontrakten eller om enkeltvedtaket omhandler om lærlingen mister opplæringsretten. Det er ikke krav til at det skal fattes et enkeltvedtak om frivillig heving av en lærekontrakt. Revisjonen anbefaler fylkeskommunen å endre sine maler som gjelder hevinger og ha praksis i tråd med opplæringsloven.

I noen tilfeller sliter fylkeskommunen å få kontakt med lærlingen etter at de har fått inn en heving. I én sak der lærebedriften sendte inn søknad om heving og lærlingen ikke møtte på jobb, fikk fylket ikke tak i lærlingen og lærlingen har av denne grunn ikke signert hevingen. Saken ble likevel behandlet som en heving ved enighet. Revisjonen stiller spørsmål ved om denne saken formelt sett skulle vært behandlet som en heving ved uenighet.

⁵² Oppgitt i tilbakemelding til rapportens høringsutkast.

⁵³ Tallene er ikke direkte sammenlignbare da antall lærlinger her er per 01.10.xx, og antall hevinger er oppgitt per år, men det gir likevel en god indikasjon på utviklingen.

Hevinger ved uenighet blir lagt frem for fylkeskommunen, og gjennomgangen viser at både lærebedrift og lærling blir hørt. Yrkesopplæringsnemnda avviste i 2018 én av sakene, men revisjonen kan ikke se at dette er noe Yrkesopplæringsnemnda har anledning til.

Sivilombudsmannen har tidligere uttalt⁵⁴ at dersom en lærling eller lærekandidat kommer tilbake etter en tilsynelatende enighetsheving og hevder at det var et urimelig press fra bedriften, skal fylkeskommunen behandle dette som en klagesak. I dag blir disse sakene behandlet som heving ved uenighet og lagt frem for Yrkesopplæringsnemnda.

Fylkeskommunens forskrift om inntak til videregående opplæring og formidling til læreplass er ikke justert i tråd med endring i opplæringsloven fra 2018 som omhandler at lærlinger som frivillig hever lærekontrakten ikke mister retten til videregående opplæring. Revisjonen anbefaler fylkeskommunen å oppdatere inntaksforskriften.

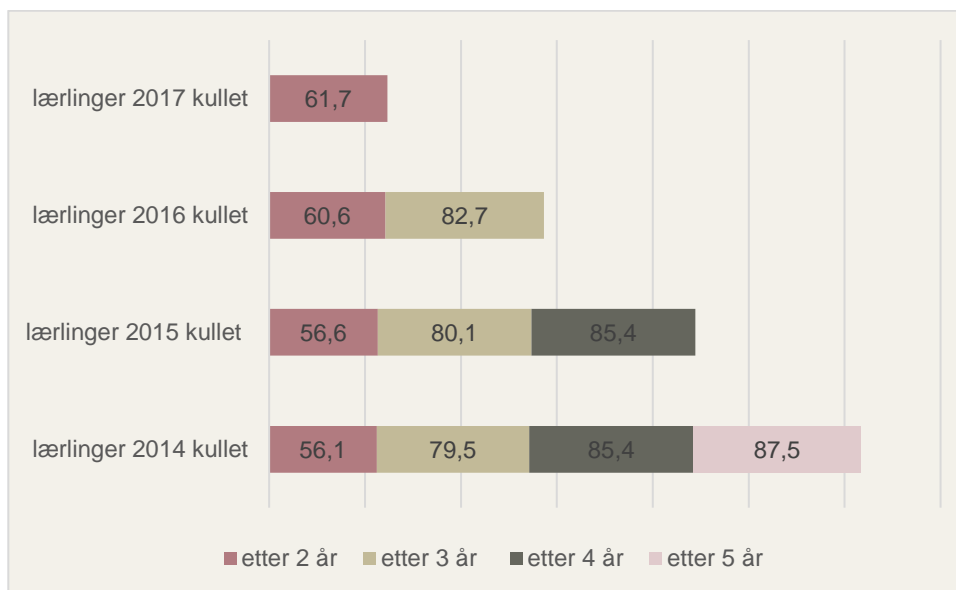
⁵⁴ Årsmelding for 2006. Dokument nr. 4 (2003-2004). Sivilombudsmannen

2.6 HVORDAN FUNGERER FYLKESKOMMUNENS SAMSPILL MED ANDRE INSTANSER FOR Å ØKE GJENNOMFØRINGSGRADEN?

2.6.1 GJENNOMFØRING AV LÆRETIDEN

Det har vært en økende andel lærlinger som har tatt fagbrev innen ordinær læretid på to år.

Figur 9 Oversikt over lærlinger og lære kandidater som fullfører og består i Rogaland. (Kilde: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-fag-og-yrkesopplaring/gjennomforing-laretiden/>)

61,7 prosent av lærlingene som startet i lære i 2017, hadde fullført og bestått etter to år. Selv om det har vært en økning i lærlinger som fullfører og består innen to år, er det i underkant to av fem lærlinger som ikke fullfører/består i løpet av de to årene. Noen lærefag, som elektrofaget, har lenger læretid enn to år, noe som påvirker fullføringsgraden etter to år.

87,5 prosent av lærlingene i Rogaland fra 2014 kullet hadde fullført et fagbrev innen fem år. Sogn og Fjordane hadde høyest fullføringsgrad med 90,9 prosent. Rogaland ligger noe over landsgjennomsnittet med 85,4 prosent. Fullføringsgraden varierer mellom de ulike utdanningsprogrammene, og etter fem år var det flest lærlinger innen elektrofagene (92,9 prosent) og teknikk og industriell produksjon (90,3 prosent) som hadde fullført. Det var færrest som hadde fullført i design og håndverk (76,3 prosent) og bygg- og anleggsteknikk (77,7 prosent).

Etter tre år hadde 82,7 prosent av lærlingene fra 2016-kullet fått fagbrev. Høyest fullføringsgrad hadde Sogn og Fjordane med 85,4 prosent. Landsgjennomsnittet var på 77,1 prosent. Tilsvarende tall for elever som må ta fagopplæringen i skole var på 60,1 prosent.

Fullføringsgrad for de fire utvalgte lærefagene

Utdanningsdirektoratet har også statistikk over fullføringsgrad for de enkelte lærefagene.

Tabell 3 Fullføringsgrad for de fire utvalgte lærefagene etter to år i 2017 – 2019. (Kilde: <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-fag-og-yrkesopplaring/gjennomforing-laretiden/>)

	2017	2018	2019	2019 - Landet
Barne- og ungdomsarbeiderfaget	70,5	*55	78,2	69
Frisørfaget	31,3	32,2	19	28,6
Kokkfaget	61,8	70,7	80	60,2
Tømrerfaget	47,6	48,1	48	45,4

Tabellen viser at fullføringsgraden for de fire lærefagene var litt høyere i Rogaland enn for Norge totalt sett. Det er store sprik i hvor stor andel av lærlingene som fullfører læretiden i løpet av to år, og færrest er det innenfor frisørfaget. Flere bruker lenger tid enn normert tid på å ta fagbrev.

2.6.2 RIKTIG VALG AV LÆREFAG?

I lærlingeundersøkelsen blir lærlingene spurt om i hvilken grad de er i tvil om de har valgt riktig lærefag. I 2019 svarte 9,9 prosent av lærlingene at de var helt enige i at de var i tvil og 12,8 prosent av lærlingene svarte at de var nokså enige. 22,7 prosent av lærlingene er dermed i tvil om at de har valgt riktig. For de fire utvalgte lærefagene er det følgende andel lærlinger i prosent som oppgir at de er helt enig eller nokså enig om at de er i tvil om å ha valgt riktig lærefag:

Tømrerfaget	30,3 prosent
Frisørfaget	36 prosent
Barne- og ungdomsarbeiderfaget	19,8 prosent
Kokkfaget	27,3 prosent

Både tømrerfaget, frisørfaget og kokkfaget har høyere andel lærlinger som er i tvil om de har valgt riktig lærefag, enn gjennomsnittet. Som omtalt i kapittel i kapittel 2.5.2 er feilvalg den største årsaken til at lærlinger hever lærekontrakten.

2.6.3 SAMARBEID

Samarbeid mellom de videregående skolene og seksjon fag- og yrkesopplæring

Fagleder gruppe 4 oppgir at de i nord-fylket har dialogmøter med skolene ca. én gang i året. De har jevnlig kontakt med skolene og har blant annet formidlingsmøter med skolene. Både fagleder gruppe 2 og gruppe 4 oppgir at seksjon fag- og yrkesopplæring ikke har praksis med å følge opp resultater i fra lærlingeundersøkelsen som gjelder den enkelte videregående skole.

Seniorrådgiver i fylkeskommunen oppgir at skolene har tilgang til resultatene i fra lærlingeundersøkelsen. Hun oppgir at når fylkeskommunen er på skolebesøk hender det at de tar med resultater i fra lærlingeundersøkelsen som diskuteres. Seksjonsleder fag- og yrkesopplæring

⁵⁵ Ikke oppgitt

var tidligere med på skolebesøkene, men har ikke hatt kapasitet til å delta på dette de senere årene.

Samarbeid mellom seksjon fag- og yrkesopplæring, PPT, OT og elev- og lærlingombudet

Både i nord-fylket og sør-fylket er det opprettet en ressursgruppe bestående av representanter i fra seksjon fag- og yrkesopplæring, PPT og oppfølgingstjenesten. De har møter én gang i måneden eller ved behov. Partene beskriver at de har et tett og godt samarbeid. På møtene kan de ta opp saker som gjelder lærlinger/lærekandidater som er vanskelig å formidle læreplass til eller som har større utfordringer i læreforholdet. De kan også avklare hvem som har ansvar for å følge opp saken videre. Én av rådgiverne i seksjon fag- og yrkesopplæring oppgir at lærlinger som ressursgruppen har hatt med å gjøre, har følt seg godt ivaretatt.

Samarbeidet med elev- og lærlingombudet er bra, og ved behov kan saker diskuteres anonymt eller ved navn dersom det er gitt tillatelse til det.

Samarbeid med lærebedrifter

De fleste lærebedriftene oppgir i våre intervjuer at samarbeidet med seksjon fag- og yrkesopplæring er godt. Det oppgis at seksjonen er hjelpsom. I svarene fra spørreundersøkelsen som ble gjennomført i forbindelse med dialogmøtene i 2018, omtalt i kapittel 2.2.4, fremkommer det at de ni lærebedriftene opplevde samarbeidet med fylkeskommunen som positivt.

Intervjuobjekter fra to selvstendige lærebedrifter opplever ikke samarbeidet med fylkeskommunen som like godt. Én av lærebedriftene, Sandnes kommune, oppgir at det ikke er invitasjon til samarbeid og at det ikke er toveis dialog. Denne lærebedriften kunne ønske at det var mer samarbeid mellom fylkeskommunen og lærebedriften, og opplever at de mottar mer instruksjoner enn rådgivning. Den andre lærebedriften reagerer på at fylkeskommunen ikke følger opp arbeidet med å tilrettelegge for enkelte lærlinger.

Én lærebedrift reagerer på at fylkeskommunen ikke gjør mer for å heve statusen i frisørfaget, og oppgir at det er for få lærlinger i faget. Fylkeskommunen oppgir at det er bransjens oppgave å markedsføre egne fag.

Intervjuede fra fylkeskommunen oppgir at det i hovedsak er et godt samarbeid med lærebedriftene, men at dette varierer noe. Enkelte har opplevd å delta på møter sammen med lærling og lærebedrift, der lærlinger ikke blir behandlet med respekt eller at de har reagert på arbeidsgiver. Det reageres også på at enkelte lærebedrifter er sene med å involvere fylkeskommunen og at seksjon fag- og yrkesopplæring ikke alltid får vite at det har vært utfordringer i et læreforhold før det kommer til heving.

Lærebedriftsundersøkelsen inneholder et spørsmål som omhandler samarbeid: «Bedriften samarbeider med videregående skole om innhold i YFF.» Som nevnt i kapittel 2.3.2 er skåren på dette spørsmålet noe lav med 3,31. 42 prosent av lærebedriftene svarte helt enig eller nokså enig på dette spørsmålet.

Samarbeid med NAV

Fylkeskommunen har inngått en samarbeidsavtale med NAV for å øke muligheten for at en lærekandidat skal kunne gjennomføre opplæringen. I samarbeidsavtalen fremkommer det at Rogaland Fylkeskommune først skal vurdere aktuelle virkemidler før lærekandidaten eventuelt

kontakter NAV. NAV vil kunne vurdere aktuelle tiltak for å bistå i enkeltsaker med lærekandidater knyttet opp til tiltak og ytelser.

2.6.4 TAUSHETSPLIKT

Noen av de intervjuede kommer inn på at taushetsplikt er en utfordring i samarbeidet både internt i fylkeskommunen, men også mellom lærebedrift og seksjon fag- og yrkesopplæring. Fylkeskommunen har et skjema som eleven kan signere på for at informasjon kan utveksles mellom ulike parter. Som tidligere nevnt er det lærebedrifter som reagerer på at de ikke får vite om at en lærling har en diagnose, før det har blitt utfordringer i læreforholdet. Men samtidig er det elevens rettighet å begynne med «blanke ark».

2.6.5 INNSPILL FRA LÆRLINGER VEDRØRENDE ELEVER SOM DROPPER UT I VG1 OG VG2

I intervjuene med lærlingene ble de fleste spurt om de hadde noen innspill om hva en kunne gjøre for å få færre elever til å droppe ut av videregående. De fleste årsakene som ble nevnt er knyttet til skolens oppfølging av elever. Her nevnes det både at noen lærere har for høye krav til elever og at faglig svake elever ikke blir fulgt opp godt nok. Andre oppgir at elever sluttet på grunn av problemer med lærer og at skolens ledelse ikke gjorde noe med problemet eller at klasse miljøet var dårlig. Det oppgis også at det er for mye teori og for lite praksis og at fraværgrensen er for streng. En oppga at elever kan ha problemer utenfor skolen, og at det er viktig at elevene har noen å kunne snakke med.

2.6.6 VÅR VURDERING

Ca. 80 prosent av lærlingene som startet i lære i 2015 og ca. 60 prosent av elevene som hadde fagopplæring i skole, hadde tatt et fagbrev etter tre år.

Det er et komplekst bilde å øke gjennomstrømming av lærlinger, og det handler både om lærlingen selv, skolens forberedelse av lærlingen, lærebedriftens oppfølging av lærlingen, fylkeskommunens ansvar og oppfølging av lærebedriftene og samarbeidet mellom partene.

Selv om det går bra i de fleste læreforhold, er det lærlinger som opplever mobbing, uønsket seksuell oppmerksomhet og å ikke få den opplæringen de skal. De tre siste skoleårene har mellom 6,8 og 8 prosent av lærlingene strøket på fagprøven. Revisjonen vil anta at lærlinger som ikke får den opplæringen de skal kan ha økt risiko for å stryke. Noen lærlinger sliter med sykdom, faglige utfordringer eller har andre problemer som kan gjøre læretiden utfordrende.

Gjennomgangen viser at over en femtedel av lærlingene er i tvil om de har valgt riktig lærefag. Her er det viktig at skolene har en god veiledning til elevene og at elever i Vg1 får en god forståelse for de ulike lærefagene. For noen av disse kan det også omhandle at de ikke har hatt gode nok karakterer til å komme inn på ønsket lærefag i Vg2.

Flere lærlinger er ikke godt nok forberedt til læretiden verken faglig eller i forhold til arbeidstakers plikter. Her er revisjonen av den oppfatning at det kan gjøres mer med innholdet i

Yrkesfaglig fordypning for å bedre dette. Det bør også iverksettes tiltak dersom skoler skårer lavt på resultatene fra lærlingeundersøkelsen.

Noen lærebedrifter følger ikke opp pliktene de har som lærebedrift, noe som blant annet fremkommer i den årlige rapporteringen til fylkeskommunen.

Flere intervjuede i fylkeskommunen oppgir at de kommer for sent inn i saker som gjelder lærlinger som har utfordringer i læreforholdet. Etter revisjonens vurdering bør seksjon fag- og yrkesopplæring være mer proaktiv og i større grad besøke lærebedrifter. Dette gjelder særlig de selvstendige lærebedriftene hvor både lærling og bedrift blir stående alene i utfordringer. Dette krever at seksjonen har tilstrekkelig ressurser til å kunne utføre denne oppgaven. Seksjonen bør i større grad informere både lærlinger og lærebedrifter om de muligheter som finnes for bistand til oppfølging. Det er spesielt viktig at lærlinger i selvstendige lærebedrifter er informert om at de kan ta kontakt med seksjon fag- og yrkesopplæring dersom det er noe, slik at de ikke blir stående alene i utfordrende situasjoner. Seksjonen bør også sikre at de har oppdaterte rutiner og at avvik som oppdages, for eksempel gjennom årsrapport, blir fulgt opp og korrigert.

Samarbeidet internt mellom seksjon fag og yrkesopplæring, PPT, Oppfølgingstjenesten og elev- og lærlingombudet anses som tilfredsstillende. Selv om samarbeidet mellom fylkeskommunen og mange lærebedrifter er god, er enkelte lærebedrifter ikke like fornøyde med samarbeidet. Det kan være et dilemma at fylkeskommunen er opptatt av å få flest mulig igjennom til å ta fagbrev, mens lærebedriftene i større grad er opptatt av lærlingenes plikter i arbeidslivet og lærlingenes egnethet til yrke.

Etter revisjonens vurdering bør fylkeskommunen vurdere tiltak i overgangen mellom Vg2 og lære plass. Dette gjelder særlig for elever som har hatt utfordringer i skoletiden og som kan ha et høyere risiko for frafall.

VEDLEGG

Kilder

Agder fylkeskommune. Kvalitetssystem i fagopplæringen.

Diverse statistikker vedrørende lærlinger. Rogaland fylkeskommune

Diverse dokumentasjon vedrørende enkelt lærlinger

Elev- og lærlingombudets årsrapport 2018-2019

Forskrift til opplæringsloven

Forskrift til yrkesfaglig fordypning

Fylkestingsak 131/19 Økonomiplan 2020-2023 – Årsbudsjett 2020.

Godkjenningssaker behandlet i yrkesopplæringsnemnda i perioden mai 2019 – april 2020.

Hevingssaker behandlet i yrkesutvalget i 2018 – mai 2020

<https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/larling-og-larekandidat/larling/>

<https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-bedrift/larling-og-larekandidat/endre-eller-avslutte-lareforholdet/>

<https://www.rogfk.no/vare-tjenester/skole-og-opplaring/elev-larling-og-mobbeombud/elev-og-larlingombud/>

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/brukerundersokelser/administrere-brukerundersokelser-i-larebedrift/#nytt-i-larebedrifts--og-larlingundersokelsen-2018>

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-fag-og-yrkesopplaring/gjennomforing-laretiden/>

https://utdanning.no/tema/hjelp_og_veiledning/laerekandidat

<https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/vg1-yrkesfag/>

«Jeg skal i lære». Vedleggspakke til lærling. Rogaland fylkeskommune

Kostrarstatistikk

«Kvalitetsmelding videregående opplæring 2018». Rogaland fylkeskommune

«Kvalitetsmelding videregående opplæring 2019». Rogaland fylkeskommune

Lærebedriftsundersøkelsen 2018 og 2019

Læreplaner. www.udir.no

Lærlingeundersøkelsen 2018 og 2018

Opplæringsloven

Referat fra dialogmøter mellom fylkeskommunen og utvalgte lærebedrifter

Resultater fra questback for utvalgte lærebedrifter.

Rogaland fylkeskommunens rutine: «Endring og tap av godkjenning for lærebedrifter»

Rogaland fylkeskommunens rutine: «Godkjenning av lærebedrifter»

Rogaland fylkeskommunens rutine: «Heving av lærekontrakt – opplæringskontrakt ved enighet»

Rogaland fylkeskommunens rutine: «Heving av lærekontrakt – opplæringskontrakt ved uenighet»

Rogaland fylkeskommunens rutine: «Utkast til prosedyre for oppfølging av læreforhold.»

Statistikk fra skoleporten vedrørende lærlinger

Tilsynsrapport «Fylkeskommunens ansvar for godkjenning, oppfølging og rettleiing av lærebedrifter. Hordaland fylkeskommune. 2017. Fylkesmannen i Rogaland

Tilsynsrapport «Heving av lærekontrakter/opplæringskontrakter». 2014. Fylkesmannen i Vest-Agder.

Veileder (regelverkstolkning) «Opplæringskontor i fag- og yrkesopplæringa. Utdanningsdirektoratet

Årsoversikten for fagopplæring 2018. Fylkestinget 15.10.19

Årsmelding for 2006. Dokument nr. 4 (2003-2004). Sivilombudsmannen

Årsrapporter fra lærebedrifter

Intervjuobjekter

Eksterne

3 tømmerlæringer

3 frisørlæringer

6 barne- og ungdomsarbeiderlæringer

4 kokkelæringer

Anita Løyning – daglig leder Lærlingkompaniet

Birte Liknes – veileder Hakkebakkeskogen barnehage

Bjørn G. Vågen – opplæringskonsulent Byggopp

Ernst Eielsen – avdelingsansvarlig Byggopp Nord

Hilde Bjerga Rosland – konsulent HR fagopplæring Sandnes kommune

Ingunn Madsen– rådgiver HR fagopplæring Sandnes kommune

Ketil Anthun – lærlingeadministrator Tysvær kommune

Reidar Westre – Caiano hotelldrift

Silje Sandven - daglig leder opplæringskontor for barne- og ungdomsarbeiderfaget

Sissel Falch – daglig leder Appeal frisør

Vivian Stuvik – styrer Hakkebakkeskogen barnehage

Interne i Rogaland fylkeskommune

Anne Grete Edland - saksbehandler

Anette Aano – rådgiver

Gaute Svindland – OT-koordinator

Jan Andre Endresen - rådgiver

Jofrid Fludal – fagleder

Lillian Helberg – rådgiver

Odd Tore Gudmestad – PP-rådgiver

Per Osland - rådgiver

Ragnhild Lea Botnehagen – elev- og lærlingombud

Stian Veland – fagleder

Catrine Utne Pettersen – seksjonsleder

I tillegg til overnevnte er det foretatt enkelte epostkorrespondanser eller telefonsamtaler med

Elin Svenssen – seniorrådgiver

Torbjørn Hamsø– fagleder

Anne Solveig Løndalen – avdelingsleder Godalen videregående skole

Per Alfred Undheim - avdelingsleder kokkfaget Jåttå videregående skole

Trond Kjetil Egeland - avdelingsleder bygg- og anleggsteknikk. Jåttå videregående skole

Bente Wikøren - avdelingsleder helse og oppvekst Bergeland videregående skole

Gro Helen Preston - avdelingsleder Haugalandet videregående skole